

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
И.МЎМИНОВ НОМИДАГИ ФАЛСАФА ВА ХУКУК ИНСТИТУТИ

Мубин НАСУЛЛАЕВ

Хўжалик процессуал ҳукуки

(Ўқув кўлланима)

Мубин НАСУЛЛАЕВ. Хўжалик процессуал ҳуқуқи: Ўқув қўлланма. Т.:
Фалсафа ва ҳуқуқ институти нашриёти, 2007. 56 б.

Маъсул муҳаррир:

Р.Рўзиёв – юридик фанлари доктори

Ушбу ўқув қўлланма Ўзбекистон Республикаси давлат таълим стандартларига мувофиқ тарзда ёзилган бўлиб, унинг мазмунини Ўзбекистон Республикаси хўжалик судлари, уларнинг вазифалари ва истиқболлари; хўжалик процессуал ҳуқуқ курсининг тушунчаси, предмети ва тизими; хўжалик процессуал ҳуқуқининг манбалари; ишларни тааллуқлиги ва судловлиги; процесс иштирокчилари; исботлаш ва далиллар; суд харажатлари; процессуал муддатлар; биринчи инстанцияда иш юритиш; алоҳида тоифадаги ишлар бўйича иш юритиш; апелляция ва кассация инстанциялари ҳамда назорат тартибида иш юритиш; хўжалик судининг қонуний кучга кирган ҳужжатларини янги очилган ҳолатлари бўйича қайта кўриш; суд ҳужжатларини ижро этиш; хорижий ташкилотлар, халқаро ташкилотлар ва тадбиркорлик фаолиятини амалга ошираётган чет эллик фуқаролар, фуқаролиги бўлмаган шахслар иштирокида ишларни кўриш деб номланган мавзулар ташкил этади.

Тақризчилар:

Б.Самархўжаев – юридик фанлари доктори,

Э.Эгамбердиев – юридик фанлари номзода, доцент

№ ДИТД-1. “Демократик ҳуқуқий давлат қуриш, фуқаролик жамиятини шакллантириш, бозор муносабатларини такомиллаштириш жараёнининг иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини тадқиқ этиш” лойиҳаси асосида чоп этилмоқда.

© М.Насуллаев,

© Фалсафа ва ҳуқуқ институти нашриёти, 2007

I БЎЛИМ. ХЎЖАЛИК ПРОЦЕССУАЛ ХУҚУҚИНИНГ ПРЕДМЕТИ ВА ВАЗИФАЛАРИ 1-МАВЗУ: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХЎЖАЛИК СУДЛАРИ, УЛАРНИНГ ВАЗИФАЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ

Хўжалик судларининг ташкил этилиши ва ривожланиши тарихи: тижорат судлари, арбитраж комиссиялари (1922 й.), давлат ва арбитраж ахборот (1931 й.), арбитраж тизимининг слоҳотлари ва унинг сабаблари. Ўзбекистон Республикасининг хўжалик судларининг замонавий тизими, таркиби ва структураси. Хўжалик судларининг вазифалари ва муаммолари. Хўжалик судларининг судьялари. Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик суди, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар хўжалик судларининг ваколатлари ва фаолиятларини тартибга солиш.

Ўзбекистон Республикасида мулккий муносабатларнинг ривожланиши, жумладан, турли шакллардаги мулкнинг вужудга келиши ва қонун билан барча мулкдорларнинг тенг ҳуқуқлиги ҳамда уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилинишининг қафолатланганлиги мамлакатимизда бозор иқтисодий муносабатларига босқичма-босқич амалга оширишнинг асосий омилларидан бири бўлиб ҳисобланади. Ҳуқуқий демократик давлат қуриш ва бозор иқтисодий муносабатлари жараёнида иқтисодий соҳада одил судловни амалга ошириш муҳим аҳамиятга эга. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг III-моддасида хўжалик судларининг ваколатлари берилган бўлиб, унга асосан мулкчиликнинг турли шаклларига асосланган қорхоналар, муассасалар, ташкилотлар ўртасидаги, шунингдек, тadbиркорлик ўртасидаги иқтисодий соҳада ва уни бошқариш жараёнида вужудга келадиган низоларни, хўжалик низоларини кўриб ҳал қилиш вазифаси юклатилди¹.

Хўжалик судларининг XX аср 90-йиллар бошида ташкил этилганлигининг нечоғли муҳим аҳамиятга эга бўлганлигини таъкидлашнинг иложи йўқ. Ушанда одил судлов ҳаётимизнинг муҳим жабҳаси бўлмиш иқтисодиётга, унинг биз учун яши бир кўриниши бўлган бозор иқтисодиётига кириб келди. Мамлакатда ҳусусий тadbиркорлик, ҳусусий мулк каби муҳим институтлар пайдо бўла бошлаган бир пайтда уларнинг ҳимоячиси сифатида хўжалик судларининг шакллантирилиши бежиз бўлмади. Бундан ташқари, давлат мулкни бошқаришнинг самарали механизмини жорий этиш учун ҳам мустаҳкам ҳуқуқий тартибга суянилиши лозим эди. Албатта, бу каби ўта маъсулиятли ишларни хўжалик судлари тўла амалга оширди, дейиш кийин. Бироқ, шу нарса аниқки, хўжалик судлари бу борада салмоқли роль ўйнади ва бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолади. Мазкур судларнинг ташкил этилиши, **биринчидан**, мустақилликнинг илк кунларидан бошлаб ҳусусий тadbиркорлар, кичик ва ўрта бизнес субъектлари, бошқа хўжалик юритувчи субъектлар ўртасидаги иқтисодий низоларни, ҳатто бугунгисини эртага қолдирмасдан ҳал эта бориш имконини берди. Бу фикрни хронологик тарзда баён этадиган бўлсак шундай кўриниш қасб этади: Ўзбекистон Республикаси Олий

¹ М. Абдусаломов. Ўзбекистон Республикасида хўжалик судлари. Т.: «Шарқ» НМК. 1998 йил. 6-бет.

Кенгаши томонидан 1991 йил 20 ноябрда «Ҳакамлик суди ва ҳўжалик низоларини кўриш тартиби тўғрисида» қонун қабул қилинди. Қонун ҳакамлик органларини мулк шаклидан катъий назар, ҳўжалик субъектларининг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишни таъминлашга қодир бўлган мустақил юридик орган – ҳакамлик судларига айлантирди. Бирмунча кейинроқ ҳакамлик судлари ҳўжалик судлари деб, қайта номланди. Уларнинг мақоми 1992 йил 8 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Ҳўжалик процессуал кодекси² (1997 йил 30 августда қабул қилинган), «Судлар тўғрисида»ги қонун (2000 йил 14 декабрда янги таҳрири тасдиқланган) каби нуфузли ҳужжатларда мустаҳкамланди.

Юртбошимизнинг 1996 йил 25 июлдаги «Ўзбекистон Республикаси ҳўжалик судлари тизимини такомиллаштириш тўғрисида»ги, 1997 йил 5 февралдаги «Ҳўжалик судларининг қарорлари ижросини таъминлашга онд чора-тадбирлар тўғрисида»ги, ҳўжалик судларига иктисодиёт соҳасидаги қонунчиликни мустаҳкамлаш ва ҳуқуқбузарликларнинг оқидини олиш борасида кўшимча ваколатлар берган 1998 йил 4 мартдаги «Ҳўжалик юритувчи субъектларининг иктисодий ночорлиги ва шартнома мажбуриятларининг бажарилиши учун мансабдор шахсларнинг жавобгарлигини кучайтириш тўғрисида»ги Фармонлари тизимини ривожланиши учун беқиёс аҳамият касб этмоқда.

Иккинчидан, ҳўжалик судларининг ташкил этилиши ва унинг кейинги ривож мамлакатда ўтказилаётган суд-ҳуқуқ ислохотларининг муҳим йўналишларидан бири бўлди.

Учинчидан, иктисодиёт ва уни бошқариш жараёнидаги, шунингдек тадбиркорлар ўртасидаги низоларни ҳал этишга иктисослашган судларнинг фаолият кўрсатиши ривожланган дунёнинг замонавий анъаналарига ҳамоханг бўлиб чиқди. Бу анъана шунда ифодаланадики, деярли барча мамлакатларда умумий юрисдикция судлари билан бир қаторда ўзининг хусусиятлари ва мураккаблиги билан фарқланувчи низоларни ҳал этишга иктисослашган судлар фаолият кўрсатади. Масалан, Францияда савдо судлари мавжуд, Германияда эса маъмурий, молиявий ва бошқа иктисослашган судлар ишлаб турибди.

Тўртинчидан, ҳўжалик судларининг ташкил этилиши мамлакатимизда ҳуқуқшуносларнинг тамомила янги бир авлоди шаклланишининг ҳам омили бўлди. Юкорида таъкидланганидек, ҳўжалик низоларининг бир қадар мураккаблиги айнан шу соҳага иктисослашган судьяларни тарбиялашни тақозо этди. Ҳўжалик низоларини кўрувчи судья нафақат етуқ ҳуқуқшунос бўлиши, балки у иктисодий билимларни ҳам пухта ўзлаштириши шарт. Халқаро ҳуқуқий меъёрлар ёки масалан, сояк, банк, кишлоқ ҳўжалиги, банкротлик, акция ва акциядорлик, қурилиш, қимматли қоғозлар каби кўплаб соҳа ҳамда тармоқлар тўғрисида етарли билимга эга бўлмай туриб, ҳўжалик низоларини мукамал ҳал этиш қийин. Қолаверса, мана шу ҳолатнинг ўзинёк бозор иктисодиёти шароитида иктисослашган судларнинг фаолият кўрсатиши нечоёли муҳим эканлигини англатади.

Бешинчидан, ҳўжалик судлари амалиёти мавжуд қонунчиликни, хусусан иктисодий муносабатларни тартибга солияган, тадбиркорлик

² Бундан кейин қясқарттирилган ҳолда ХПК деб юритиляди.

ривожига хизмат қиладиган қонун ҳужжатларини тайёрлаш ва такомиллаштириш учун керакли манба бўлаётир. Утган йиллар давомида қонунчиликни такомиллаштириш борасида ҳўжалик судлари томонидан билдирилган бир қатор таклиф ҳамда мулоҳазаларнинг эътиборга олинганлиги фикримиз далилидир.

Олтинчидан, ҳўжалик судларининг ташкил этилиши маъмурий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқувчи инсон ва фуқароларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя этиш механизмни такомиллаштириш омилларидан бири бўлди. Хусусий тадбиркорлар, кичик ва ўрта бизнес субъектларининг фаолиятига давлат бошқарув ва назорат идораларининг, мансабдор шахсларнинг ноқонуний аралашувларига муносиб баҳо бериш, бундай қонун бузилишларнинг олдини олиш борасида ҳўжалик судлари муҳим роль ўйнай бошлади.

2-МАВЗУ: ҲЎЖАЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИНИНГ ПРЕДМЕТИ ВА ТИЗИМИ

Ҳўжалик процесси тушунчаси. Ҳўжалик процесси предмети. Ҳўжалик процесси босқичлари. Ҳўжалик процессуал ҳуқуқи ва унинг манбалари. Ҳўжалик процессуал ҳуқуқи тизими. Ҳўжалик процессуал ҳуқуқий муносабатлар: объекти, субъектлари, вужудга келиш асослари. Ҳўжалик процесси (ҳўжалик процессуал ҳуқуқи)нинг илмий юридик ва ўқув интизоми.

Қорхона ва тадбиркор фуқароларнинг низоли ва бузилган ҳуқуқларини ҳимоя қилинишига қаратилган ҳўжалик судлари фаолиятини олиб борилишини ҳўжалик процессуал ҳуқуқий меъёрлари билан тартибга солишиши ҳўжалик процесси дейилади.

Ҳўжалик судларининг кўриб чиқиш ва ҳал қилиш ваколатига қирадиган иқтисодий низолар ҳамда суд фаолиятини юритиш формасига ҳўжалик процесси предмети дейилади. Ҳўжалик процесси босқичларига кўйилмагилар қиради: ҳўжалик ишнини кўзғатиш, ишнини судда кўришга тайёрлаш, ишнини судда кўрилиши, апелляция босқичида иш юритиш, кассация босқичида иш юритиш, назорат тартибида иш юритиш, янги очилган ҳолатлар бўйича иш юритиш, суд қарорларини ижро этиш босқичи.

Ҳўжалик процессуал ҳуқуқи фуқаролик процессуал ҳуқуқи сингари кодификацияланган ҳуқуқ бўлиб ҳисобланади. Ҳўжалик процессуал ҳуқуқи умумий ва махсус қисмларга бўлинади. Умумий қисмга ҳўжалик судига муурожаат қилиш ҳуқуқи, ҳўжалик процесси тамойиллари, суд таркиби, тааллуқлилиқ ва судловлилиқ, ҳўжалик судида далиллар, ишда иштирок этувчи шахслар таркиби, судда вакиллиқ қилиш, суд қаражатлари ва муддатлари тўғрисидаги ҳуқуқий меъёрлар қиради. Махсус қисм процессуал ҳуқуқий муносабатларни босқичма-босқич тартибга солади.

Ҳўжалик процессуал ҳуқуқининг манбалари Ўзбекистон Конституцияси, Республика қонунилари, Президент фармонлари, фармойишлари, ҳуқуқат қарорлари, давлат бошқарув органларининг меъёрий ҳужжатлари бўлиб ҳисобланади.

3-МАВЗУ: ҲЎЖАЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИНИНГ ТАМОЙИЛЛАРИ

Ҳўжалик процессуал ҳуқуқи тамойиллари тушунчаси. Ҳўжалик судларининг қонун ижодқорлиги тамойили ва ҳуқуқни қўллаш фаолияти. Ҳўжалик процессуал ҳуқуқининг таркиби ва туркумлари тамойили.

Ташкилий-функционал ва функционал тамойилларига бўлиниши. Хўжалик жараёнининг қонунийлик тамойилидаги ўрни ва роли.

Ташкилий – функционал тамойиллари: хўжалик судлари судьяларини тайинлаш тамойили, ишларни яқка тартибда ва ҳайъатда (коллегиял) таркибда кўриш тамойили, ташкилотлар ва фуқароларнинг қонун ва суд олдида тенглиги тамойили, хўжалик суд ишлари юритиладиган тил тамойили.

Функционал тамойиллари: диспозитивлик тамойили, тортишуелик тамойили, тарафларнинг процессуал тенглиги тамойили, хўжалик жараёнининг оғзакилик ва ёзма тамойили, бевоситалик ва узлуксизлик тамойили.

Ҳар қандай манфаатдор шахс ўзининг бузилган ёки низолаштирилган ҳуқуқлари ёхуд қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш учун хўжалик судига муурожаат қилиш ҳуқуқига эга. Хўжалик суди иқтисодиёт соҳасида вужудга келадиган, ХПК ва бошқа қонунлар билан ўзининг ваколатига киритилган низолар ҳамда бошқа ишларни ҳал қилиш йўли билан одил судловни амалга оширади.

Хўжалик судида суд ишларини юритиш вазифалари қуйидагилардан иборат:

1) иқтисодиёт соҳасида қорхона, муассаса, ташкилотлар ва фуқароларнинг бузилган ёки низолаштирилган ҳуқуқларини ёхуд қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш;

2) иқтисодиёт соҳасида қонунчиликни мустаҳкамлаш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга қўмақлашиш.

Хўжалик судларида суд ишларини юритиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ХПКдан ҳамда унга мувофиқ қабул қилинадиган бошқа қонун ҳужжатларидан иборатдир.

Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида назарда тутилганидан бошқача қондалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қондалари қўлланилади.

Одил судловни амалга оширишда хўжалик судининг судьялари мустақилдирлар ва фақат қонунга бўйсунадилар.

Судьяларнинг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига бирон-бир тарзда аралашинга йўл қўйилмайди ва бундай аралашув қонунга мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади.

Хўжалик судида низоларни ҳал қилиш қорхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг мулкчилик шаклидан, қаерда жойлашганлиги, кимга бўйсунганидан қатъи назар, фуқароларнинг эса – жинси, ирки, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, этниқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан, шунингдек, бошқа ҳолатлардан қатъи назар қонун ва суд олдида тенглиги асоснда амалга оширилади.

Хўжалик судларида ишлар ошқора кўрилади. Давлат сирини ёки тижорат сирини сақлаш зарур бўлган тақдирда ишни ёпиқ мажлисда кўришга йўл қўйилади ва ишни ёпиқ мажлисда кўриш тўғрисида ажрим чиқарилади.

Хўжалик судида суд ишларини юритиш тарафларнинг тортишуви ва тенг ҳуқуқлилиги асоснда амалга оширилади.

Хўжалик судида суд ишлари ўзбек тилида, қорақалпоқ тилида ёки муайян жойдаги кўпчилик аҳоли сўзлашадиган тилда олиб борилади.

Суд ишлари олиб борилаётган тилни билмайдиган суд иштирокчиларининг таржимон ёрдамида ишга тааллуқли материаллар билан тўла танишиш ва суд ишларида иштирок этиш ҳамда ўз она тилида сўзлаш ҳуқуқи таъминланади.

Турли давлатларнинг корхона, муассаса ва ташкилотлари ўртасидаги хўжалик низолари суднинг ажримига биноан тарафлар учун мақбул тилда олиб борилади.

Хўжалик суди ишни кўришда иш бўйича барча далилларни бевосита текшириши шарт.

Хўжалик суди низоларни Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари, бошқа қонуви ҳужжатлари, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари асосида ҳал қилади.

Хўжалик суди ишни кўриш чоғида давлат органи ёки бошқа органининг ҳужжати қонунга тўғри келмаслигини, шу жумладан, у ваколат доирасидан четга чиққан ҳолда чиқарилганини аниқласа, қонунга мувофиқ қарор қабул қилади.

Низоли муносабатни тартибга солувчи ҳуқуқ нормалари бўлмаган тақдирда хўжалик суди ишга ўхшаш муносабатларни тартибга соладиган ҳуқуқ нормаларини татбиқ этади, борди-ю бундай нормалар ҳам бўлмаса, қонунларнинг умумий асослари ва мазмунига таяниб низоли ҳал қилади.

Хўжалик суди қонунга ёки Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасига мувофиқ чет давлатларнинг ҳуқуқ нормаларини қўллайди.

Чет давлат ҳуқуқи қўлланган тақдирда хўжалик суди бу ҳуқуқ нормаларининг мавжудлиги ва мазмунини уларнинг тегишли давлатдаги шарҳланишига ва амалда қўлланishiга мувофиқ ҳолда аниқлайди.

Чет давлатнинг ҳуқуқ нормалари мавжудлигини ва уларнинг мазмунини аниқлаш мақсадида хўжалик суди ёрдам беришни ёки тушунтириб беришни сўраб, Ўзбекистон Республикасининг ҳамда хорижий давлатнинг ваколатли органлари ва ташкилотларига мурожаат қилиши ёхуд мутахассисларни жалб этиши мумкин.

Агар кўрилган қораларга қарамай чет давлатнинг ҳуқуқ нормалари мавжудлиги ёки уларнинг мазмуни аниқланмаса, хўжалик суди Ўзбекистон Республикасининг тегишли ҳуқуқ нормаларини қўллайди.

Хўжалик суди ҳал қилув қарори, ажрим, қарор, суд буйруғи шаклидаги суд ҳужжатларини қабул қилади.

Суднинг қонуний кучга кирган ҳужжати барча давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, жамоат бирлашмалари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар учун мажбурий бўлиб, Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида ижро этилиши шарт.

Хўжалик суди қабул қилган суд ҳужжатларини бажармаслик ХПКда ва бошқа қонунларда белгиланган жавобгарликка сабаб бўлади.

4-МАВЗУ: ХЎЖАЛИК ИШЛАРИНИНГ ТААЛУҚЛИГИ ВА СУДЛОВЛИГИ

Хўжалик судига тааллуқли ишлар: тааллуқлилик тушунчаси, унинг белгиси, хўжалик суди томонидан ҳал этиладиган иқтисодий низолар.

Низоларни умумий юрисдикция ва хўжалик судларида кўришининг чегараси. Иқтисодий низоларни ҳакамлик судлари томонидан ҳал қилиш учун тақдим этиши.

Судловлилик тушунчаси ва турлари. Хўжалик ишлари судловлигининг умумий қондалари.

Судловлилик турлари. Ишни бир хўжалик судидан бошқасига ўтказиш.

Хўжалик процессуал кодекси ва бошқа қонунлар билан хўжалик судларининг кўриб ҳал қилиш ваколатига киритилган ишлар бу судга таалуқли бўлади.

Хўжалик судига қуйидаги ишлар таалуқлидир:

1) иқтисодиёт соҳасида юридик шахслар (бундан буён матнда ташкилотлар деб юритилади), юридик шахс тузмаган ҳолда тадбиркорлик фаолиятини амалга ошираётган ва яқка тартибдаги тадбиркор мақомини қонунда белгиланган тарзда олган фуқаролар ўртасидаги (бундан буён матнда фуқаролар деб юритилади) фуқаровий, маъмурий ва бошқа ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низоларга доир ишлар;

2) иқтисодиёт соҳасида ташкилотлар ва фуқароларнинг ҳуқуқлари вужудга келиши, ўзгарishi ёки бекор бўлиши учун аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш (бундан буён матнда юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш деб юритилади) тўғрисидаги ишлар;

3) ташкилотлар ва фуқароларнинг банкротлиги тўғрисидаги ишлар.

Қонун билан хўжалик судига таалуқли ишлар жумласига бошқа ишлар ҳам киритилиши мумкин.

Хўжалик суди ўзига таалуқли ишларни, агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида бошқача тартиб назарда тутилган бўлмаса, тадбиркорлик фаолиятини амалга ошираётган Ўзбекистон Республикаси ташкилотлари ва фуқаролари, шунингдек, чет эл ташкилотлари, чет эл инвестициялари иштирокидаги ташкилотлар, халқаро ташкилотлар, чет эл фуқаролари, фуқаролиги бўлмаган шахслар иштирокида кўради.

Ўзаро боғлиқ бўлиб, баъзилари хўжалик судига, бошқалари эса умумий юрисдикция судига таалуқли бўлган бир неча талаб бирлаштирилган тақдирда, ҳамма талаблар умумий юрисдикция судида кўрилиши керак.

Хўжалик судига мурожаат қилиш ва қўйиладиган талаб юзасидан қуйидаги низоларни ҳал этади:

1) тузилиши қонунда назарда тутилган шартнома юзасидан чиққан келишмовчиликлар ёки шартнома юзасидан чиққан бўлиб, ҳал этиш учун хўжалик судига топшириш ҳақида тарафлар ўзаро келишган ихтилофлар;

2) шартнома шартларини ўзгартириш ёки шартномани бекор қилиш ҳақидаги низолар;

3) мулк ҳуқуқини тан олиш тўғрисидаги низолар;

4) мажбуриятлар бажарилмаганлиги ёки тегишли даражада бажарилмаганлиги тўғрисидаги низолар;

5) мулкдор ёки мулкнинг бошқа қонуний эгаси томонидан мол-мулкни бошқа шахснинг қонунсиз эгалитидан талаб қилиб олиш тўғрисидаги низолар;

6) мулкдорнинг ёки мол-мулкнинг бошқа қонуний эгасининг ҳуқуқлари эгалик қилишдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган ҳолда бузилганлиги тўғрисидаги низолар;

7) етказилган зарарни қоплаш тўғрисидаги низолар;

8) шаън, қадр-қиммат ва ишчанлик обрўсини ҳимоя қилиш тўғрисидаги низолар;

9) давлат органлари ва фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг қонун ҳужжатларига мувофиқ бўлмаган, ташкилотлар ва фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан кўриқланадиган манфаатларини буздиغان ҳужжатларини (бутунлай ёки қисман) ҳақиқий эмас, деб топиш тўғрисидаги низолар;

10) ундириш сўзсиз (акцентсиз) тартибда амалга ошириладиган ижро ҳужжатини ёки бошқа ҳужжатни ижро этилиши мумкин эмас, деб топиш тўғрисидаги низолар;

11) давлат рўйхатига олишни рад этганлик ёки белгиланган муддатда давлат рўйхатига олишдан бош тортиганлик устидан берилган шикоят;

12) агар қонунда сўзсиз (акцентсиз) тартибда жарима ундирилиши назарда тутилмаган бўлса текширув вазифаларини амалга оширувчи давлат органлари томонидан ташкилотлар ва фуқаролардан жарималар ундириш тўғрисидаги низолар;

13) текширув вазифаларини амалга оширувчи органлар томонидан қонун ҳужжатларининг талабларини бузган ҳолда сўзсиз (акцентсиз) тартибда ҳисобдан чиқарилган пул маблағларини бюджетдан қайтариш тўғрисидаги низолар.

Хўжалик суди ўзининг ваколат доирасига киритилган бошқа низоларни ҳам ҳал қилади.

Фуқаролик ҳуқуқий муносабатларидан келиб чиқадиган ёки келиб чиқиши мумкин бўлган ҳамда хўжалик судига тааллуқли бўлган низо тарафларнинг келишувига биноан, хўжалик суди қарор чиқаргунга қадар ҳакамлар судига кўриш учун топширилиши мумкин.

Хўжалик судига тааллуқли ишлар Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳар хўжалик судлари томонидан кўрилади, Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик суди судловига тегишли ишлар бундан мустасно.

Олий хўжалик суди қўйидагиларни кўради:

– республика бошқарув органлари билан вакиллик ва ижроия ҳокимияти маҳаллий органлари ўртасидаги иқтисодий битимлардан келиб чиқадиган низолар;

– ҳокимият олий органларининг норматив характерга эга бўлмаган ҳужжатларини (бутунлай ёки қисман) ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги ишлар.

Олий хўжалик суди алоҳида ҳолатларни эътиборга олган ҳолда ҳар қандай ишни исталган хўжалик судидан олиб қўйиш ва уни биринчи

инстанция бўйича ўзининг иш юритишига қабул қилишга, ишни бир ҳўжалик судидан бошқасига ўтказишга ҳақли.

Даъволар жавобгар жойлашган ердаги ҳўжалик судига тақдим этилади. Юридик шахсга нисбатан унинг алоҳида бўлинимаси фаолиятдан келиб чиқадиган даъволар алоҳида бўлинима жойлашган ерда тақдим этилади. Турли ерларда жойлашган бир неча жавобгарга нисбатан даъволар даъвогарнинг танлаши бўйича жавобгарларнинг бири жойлашган ердаги ҳўжалик судига тақдим этилади.

Қаердалиги номатълум бўлган жавобгарга нисбатан даъволар унинг мол-мулкя жойлашган ердаги ёки Ўзбекистон Республикасидаги маълум бўлган охириги турар жойидаги ҳўжалик судига тақдим этилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг ташкилоти ёки фуқароси бўлган ва айни пайтда бошқа давлат ҳудудида турган жавобгарга нисбатан даъволар даъвогар жойлашган ердаги ёки жавобгарнинг мол-мулкя жойлашган ердаги ҳўжалик судига тақдим этилиши мумкин. Ижро этиш жойи кўрсатилган шартномадан келиб чиқадиган даъволар шартнома ижро этиладиган ерда тақдим этилиши мумкин. Юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш тўғрисидаги ишлар аризачи турган жойда кўрилади. Бинога, иншоотга, ер участкасига эгаликни аниқлаш тўғрисидаги ишлар бундан мустасно бўлиб, улар бино, иншоот, ер участкаси жойлашган ерда кўрилади. Ташкилот ва фуқароларнинг банкротлиги тўғрисидаги ишлар эса қарздор турган жойда кўрилади. Бино, иншоот, ер участкаларига нисбатан мулк ҳуқуқини тан олиш тўғрисидаги, бино, иншоот, ер участкасини бошқа шахснинг қонунсиз эгалигидан талаб қилиб олиш, мулкдор ёки мол-мулкнинг бошқа қонуний эгасининг ҳуқуқлари эгалик қилишдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган ҳолда бузилишини бартараф этиш тўғрисидаги даъволар бино, иншоот, ер участкаси жойлашган ерда тақдим этилади. Йўловчи, багаж ва юк ташиш шартномасидан келиб чиқадиган йўловчи, багаж ва юк ташувчига нисбатан даъволар, шу жумладан, йўловчи, багаж ва юк ташувчи жавобгарлардан бири бўлган ҳолларда ҳам, транспорт ташкилотининг органи жойлашган ерда тақдим этилади.

ХПКнинг 27 ва 28-моддаларида белгиланган судловга тегишлилик тарафларнинг розилиги билан ўзгартирилиши мумкин.

Ҳўжалик суди томонидан судловга тегишлилик қондаларига риоя қилган ҳолда қабул қилиб олинган иш, гарчи кейинчалик бошқа ҳўжалик судининг судловига тегишли бўлиб қолса-да, аввалги ҳўжалик суди томонидан мазмунан кўрилиши лозим.

Ҳўжалик суди ишни бошқа ҳўжалик судига куйидаги ҳолларда ўтказади:

а) агар иш судловга тегишлилик қондасини бузиб қабул қилинганлиги шу судда ишни кўриш вақтида маълум бўлса;

б) агар бир ёки бир неча судьялар рад қилинганидан кейин уларни ушбу судда алмаштириш мумкин бўлмай қолса, шунингдек, ишни ушбу судда кўриш мумкин бўлмай қолган бошқа ҳолларда.

Ишни бошқа ҳўжалик судига кўришга ўтказиш тўғрисида ажрим чиқарилади. Бир суддан бошқа судга юборилган иш у юборилган судда кўриш учун қабул қилиб олинishi керак. Ўзбекистон Республикаси

хўжалик судлари ўртасида судловга тегишлилик тўғрисида низоларга йўл қўйилмайди.

5-МАВЗУ: ХЎЖАЛИК ПРОЦЕССИ ИШТИРОКЧИЛАРИ

Хўжалик процесси иштирокчилари тўғрисида умумий характеристика. Хўжалик судининг таркиби. Судьяларни рад қилиш асослари ва тартиби. Ишда иштирок этувчи шахслар. Ишда иштирок этувчи шахсларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари. Хўжалик жараёнида тарафлар. Ишда бир неча даъвогар, жавобгарнинг иштироки. Процессуал-ҳуқуқий ворислик. Учинчи шахслар. Низонинг предметиға нисбатан мустақил талаблар билан арз қилувчи учинчи шахслар. Хўжалик процессида прокурорнинг иштироки. Ишда давлат органлари ва бошқа органларнинг иштироки.

Хўжалик судларида биринчи инстанция бўйича ишлар судьянинг якка ўзи томонидан, Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик судида эса уч нафар судьядан иборат таркибда кўрилади. Суд раисининг қарори билан ҳар қандай иш ҳайъатда кўрилиши мумкин. Апелляция, кассация, назорат инстанцияларида барча ишлар хўжалик суди томонидан ҳайъатда кўрилади. Иш ҳайъатда кўрилаётганда суднинг таркиби уч ёки ундан ортиқ тоқ нафар судьядан иборат бўлиши керак. Ишни кўриш чоғида ҳамма судьялар тенг ҳуқуқлардан фойдаланадилар.

ХПКга мувофиқ судьяга ишни ва айрим масалаларни якка тартибда ҳал қилиш ҳуқуқи берилган бўлса, у хўжалик суди номидан ҳаракат қилади.

Хўжалик судида иш ҳайъатда кўрилаётганда ва ҳал қилинаётганда келиб чиқадиган масалалар судьяларнинг кўпчилиқ овози билан ечилади. Судьялардан бирортаси овоз беришда бетараф қолишга ҳақли эмас. Мажлиса раислик қилувчи ҳаммадан кейин овоз беради.

Бошқа судьяларнинг қарорига қўшилмаган судья бу қарорга нмзо чекишга мажбур бўлиб, у ўзининг алоҳида фикрини ёзма равишда баён қилишга ҳақли. Алоҳида фикр ишга қўшиб қўйилади, лекин эълон қилинмайди. Ишда иштирок этувчи шахслар судьянинг алоҳида фикри билан таништирилмайдилар.

Судья қуйидаги ҳолатларда ишни кўришда иштирок этиши мумкин эмас ва у рад қилиниши лозим:

1) ишда иштирок этувчи шахсларнинг ёки улар вакилларининг қариндоши бўлса;

2) шу иш нияри кўрилганида эксперт, таржимон, прокурор, суд мажлиси котиби, вакил ёки гувоҳ сифатида иштирок этган бўлса;

3) ишнинг пировард натижасидан шахсан, бевосита ёки билвосита манфаатдор бўлса ёхуд унинг ҳолислигига шубҳа туғдирувчи бошқа ҳолатлар мавжуд бўлса.

Ишни кўраётган хўжалик суди таркибига бир-бирига қариндош бўлган судьялар кириши мумкин эмас.

ХПК 17-моддасининг 1 ва 3 бандларида кўрсатилган асосларга мувофиқ прокурор, эксперт, суд мажлиси котиби ва таржимон ишни кўришда иштирок этиши мумкин эмас ва улар рад қилиниши лозим.

Бундан ташқари экспертнинг рад қилиш учун қўйидагилар асос бўлади:

1) унинг ишда иштирок этувчи шахслар ёки уларнинг вакилларига ишни кўриш пайтида ёки ўтмишда хизмат вазифаси юзасидан ёки бошқа томондан қарам бўлганлиги;

2) у ўтказган тафтиш материаллари хўжалик судига мурожаат қилиш учун асос бўлиб хизмат қилган ёки ишни кўришда улардан фойдаланилаётган бўлса.

ХПКнинг 17 ва 18 моддаларида кўрсатилган ҳолатлар мавжуд бўлса, судья, прокурор, эксперт, суд мажлиси котиби, таржимон ўзини ўзи рад қилиш ҳақида ариза беришлари шарт. Ишда иштирок этувчи шахслар ҳам шу асосларга кўра рад қилиш ҳақида ариза беришлари мумкин.

Рад қилиш ҳақидаги арз асослангирилган бўлиши ҳамда иш мазмунан кўрилишидан олдин маълум қилиниши лозим. Иш кўрилаётган пайтда рад қилиш ҳақида арз қилишга рад қилиш учун асослар хўжалик судига ёки рад қилиш ҳақида арз қилаётган шахсга ишни кўриш бошлаб юборилгандан кейин маълум бўлиб қолган ҳолатлардагина йўл қўйилади.

Рад қилиш тўғрисида арз қилинган тақдирда, хўжалик суди ишда иштирок этувчи шахсларнинг фикрини эшитиши, шунингдек, агар рад қилиниши талаб этилаётган шахс тушунтириш беришни хоҳласа, уни эшитиши керак.

Ишни яққа ўзи кўраётган судьяни рад қилиш масаласини хўжалик судининг раиси ёки суд ҳайъатининг раиси ҳал қилади.

Иш ҳайъатда кўрилаётганда судьяни рад қилиш тўғрисидаги масала рад қилиниши талаб этилаётган судья иштирокисиз хўжалик суди таркиби томонидан ҳал қилинади. Рад қилишнинг ёқлаб ва унга қарши берилган овозлар сони тенг бўлиб қолса, судья рад қилинган ҳисобланади.

Бир неча судьяни ёки ишни кўраётган суд таркибини бутунлай рад қилиш масаласи шу суднинг тўлиқ таркибда кўпчилик овоз билан ҳал қилинади. Прокурор, эксперт, суд мажлиси котиби ва таржимонни рад қилиш масаласини ишни кўраётган суд ҳал қилади.

Рад қилиш масаласини кўриш натижалари бўйича ажрим чиқарилади.

Судья ёки бир неча судьялар ёхуд бутун суд таркиби рад қилинган тақдирда иш ўша судда, бироқ бошқа таркибда кўрилади.

Агар рад қилишни қаноатлантириш натижасида ишни ўша хўжалик судида кўриш учун суднинг янги таркибини тузиш мумкин бўлмаса, иш бошқа хўжалик судига ўтказилиши лозим.

Тарафлар, учинчи шахслар, прокурор, давлат органлари ва бошқа органлар ўз зиммаларига юклатилган ваколатга кўра, шунингдек, аризачилар ҳамда юридик аҳамиятта эга бўлган фактларни аниқлаш тўғрисидаги ва ташкилотлар ҳамда фуқаролар банкротлиги тўғрисидаги ишлардан манфаатдор бошқа шахслар ишда иштирок этувчи шахслар деб ҳисобланадилар.

Ишда иштирок этувчи шахслар иш материаллари билан танилиши, улардан кўчирмалар олиш, нусха кўчириш, рад қилиш тўғрисида арз қилиш, далиллар тақдим этиш, далилларни текширишда иштирок этиш, саволлар бериш, илтимосномалар киритиш, арз қилиш, хўжалик судига оғзаки ва ёзма тушунтиришлар бериш, ишни кўриш давомида туғиладиган барча масалалар бўйича ўз важларини, хулосаларини тақдим қилиш, ишда

иштирок этувчи бошқа шахсларнинг илтимосномалари, важларига эътироз билдириш, суд ҳужжатлари устидан шикоят қилиш (протест келтириш) ҳамда ХПКда уларга берилган бошқа процессуал ҳуқуқлардан фойдаланиш ҳуқуқига эгадирлар.

Ишда иштирок этувчи шахслар ХПКда назарда тутилган процессуал мажбуриятларга эгадир ва улар ўзларига тегишли барча процессуал ҳуқуқлардан инсофли равишда фойдаланишлари шарт.

Даъвогар ва жавобгар ҳўжалик судлов ишларини юритишда тарафлардир.

Ўзларининг ҳуқуқлари ва қонун билан кўрикланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида даъво тақдим этаётган ёки манфаатларини кўзлаб даъво тақдим этилган ташкилотлар ва фуқаролар даъвогардир.

Даъво талаби қаратилган ташкилотлар ва фуқаролар жавобгардир.

Тарафлар тенг процессуал ҳуқуқлардан фойдаланадилар.

Даъво бир неча даъвогар томонидан биргаликда ёки бир неча жавобгарга нисбатан тақдим этилиши мумкин. Ҳар бир даъвогар ёки жавобгар процессда мустақил қатнашади. Биргаликда иштирок этувчилар ишни олиб боришни шерик иштирокчилардан бирига топширишлари мумкин.

Бошқа жавобгарни жалб этиш зарур бўлган ҳолларда ҳўжалик суди ҳал қилув қарори қабул қилунига қадар даъвогарнинг розилиги билан ўша жавобгарни жалб қилади.

Ҳўжалик суди даъво тақдим этиш ҳуқуқига эга бўлмаган шахс томонидан ёки даъво бўйича жавоб бериши лозим бўлмаган шахсга нисбатан тақдим этилганини аниқласа, ҳал қилув қарори қабул қилингунга қадар, даъвогарнинг розилиги билан дастлабки даъвогар ёки жавобгарнинг ишга дахлдор даъвогар ёки жавобгар билан алмаштирилишига йўл қўйиши мумкин.

Ишга дахлдор бўлмаган тараф ҳўжалик судининг ташаббуси билан алмаштирилиши мумкин, бироқ даъвогар ўзининг бошқа шахс билан алмаштирилишига рози бўлмаса, бу шахс ишга низо юзасидан мустақил талаблар билан арз қилувчи учинчи шахс сифатида қатнашишга ҳақли ва бу ҳақда суд ушбу шахсни хабардор қилади.

Агар даъвогар жавобгарни бошқа шахс билан алмаштиришга рози бўлмаса, суд даъвогарнинг розилиги билан бу шахсни иккинчи жавобгар сифатида ишга жалб қилиши мумкин.

Ишга дахлдор бўлмаган тараф алмаштирилганлиги тўғрисида суд ажрим чиқаради. Ишга дахлдор бўлмаган тараф алмаштирилганидан сўнг ишни кўриш янгидан бошланади.

Тарафлардан бири низоли ёки ҳўжалик судининг ҳал қилув қарори билан аниқланган ҳуқуқий муносабатдан чиқиб кетган тақдирда (қайта ташкил этилиш, талабдан бошқа шахс фойдасига воз кечиш, қарзнинг бошқа шахсга ўтказилиши, фуқаронинг ўлими ва бошқа ҳолларда) суд бу тарафни унинг ҳуқуқий вориси билан алмаштириб, бу ҳақда ўз ажрими, ҳал қилув қарори ёки қарориди кўрсатади. Ҳуқуқий ворислик процесснинг ҳар қандай босқичида амалга оширилиши мумкин.

Хуқуқий ворис процесига киришгунига қадар амалга оширилган барча ҳаракатлар ҳуқуқий ворисга ўринини бўшатиб берган шахсга қай даражада мажбурий бўлган бўлса, ҳуқуқий ворис учун ҳам шу даражада мажбурийдир.

Низонинг предметиға нисбатан мустақил талаблар билан арз қилувчи учинчи шахслар хўжалик суди ҳал қилув қарори қабул қилгунга қадар ишга киришиши мумкин. Улар даъвогарнинг барча ҳуқуқларидан фойдаланадилар ва барча мажбуриятларини бажарадилар, шу тоифадаги низолар учун қонунда назарда тутилган ёки шартномада белгиланган жавобгар билан низони судгача ҳал қилиш (талабнома юбориш) тартибига риоя этиш мажбурияти бундан мустаснодир.

Низонинг предметиға нисбатан мустақил талаб билан арз қилмайдиган учинчи шахслар, агар иш бўйича ҳал қилув қарори уларнинг тарафлардан бирига нисбатан ҳуқуқ ва мажбуриятларига таъсир кўрсатиши мумкин бўлса, хўжалик суди ҳал қилув қарори қабул қилгунга қадар даъвогар ёки жавобгар томонида ишга киришиши мумкин. Учинчи шахслар ишда иштирок этувчи шахсларнинг илтимосномаси билан ёки суднинг ташаббуси билан ҳам ишда иштирок этишга жалб қилиниши мумкин.

Низонинг предметиға нисбатан мустақил талаб билан арз қилмайдиган учинчи шахслар тарафнинг ҳуқуқларидан фойдаланадилар ва процессуал мажбуриятларини бажарадилар, даъвонинг асоси ёки предметиғи ўзгартириш, даъво талабининг миқдорини кўпайтириш ёки камайтириш, шунингдек, даъводан воз кечиш, даъвога тан олиш ёки қелишув битими тузиш, суд ҳужжатининг мажбурий тарзда бажарилшини талаб қилиш ҳуқуқи бундан мустасно.

Хўжалик суди бир жараёнда дастлабки даъвога кўриб чиқишга ва мансабдор шахс томонидан ташкилотга етказилган зарарни ундан ундириш масаласини регресс тартибда ҳал этишга ҳақлидир.

Прокурор ҳамма ишлар бўйича суд мажлисида иштирок этишга ҳақли.

Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик судига даъво аризасини Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ёки унинг ўринбосари, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоят ва Тошкент шаҳар хўжалик судига эса – тегишлича Қорақалпоғистон Республикаси, вилоят ва Тошкент шаҳар прокурорлари ҳамда уларга тенглаштирилган прокурорлар ёки уларнинг ўринбосарлари тақдим этади.

Даъво тақдим этган прокурор қелишув битими тузишдан ташқари даъвогарнинг барча ҳуқуқларидан фойдаланади ва мажбуриятларини бажаради.

Прокурорнинг ўз даъвосидан воз кечиши даъвогарни ишга мазмунан кўриб чиқишга талаб қилиш ҳуқуқидан маҳрум қилмайди.

Прокурор томонидан ҳуқуқини ҳимоя қилиш мақсадида тақдим этилган даъводан даъвогарнинг воз кечиши аризани кўрмасдан қолдиришга олиб келади.

Қонунда назарда тутилган ёки суд ишда прокурор қатнашиши зарур деб топган ҳолларда ишни кўришда прокурор иштирок этиши шарт.

Давлат органлари ва бошқа органлар қонуниларда назарда тутилган ҳолларда давлат ва жамиятнинг ҳуқуқлари ва қонуни билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида даъво тақдим этишлари мумкин. Даъво тақдим этган мазкур органлар даъвогарнинг қелишув битими тузиш

хуқуқидан ташқари барча ҳуқуқларидан фойдаланади ва мажбуриятларини бажаради. Ушбу органларнинг тақдим этилган даъволардан воз кечиши даъвогарни низои мазмунан кўришни талаб қилиш ҳуқуқидан маҳрум қилмайди.

Давлат органи ёки бошқа орган томонидан даъвогарнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадида кўзгатишган даъводан даъвогарнинг воз кечиши аризани кўрмасдан қолдиришга олиб келади.

Ишда иштирок этувчи шахслардан ташқари хўжалик судлов ишларини юриштишда вакиллар, гувоҳлар, экспертлар, таржимонлар иштирок этишлари мумкин.

Хўжалик суди низои тўғри ҳал этиши учун аҳамиятга эга бўлган маълумотлар ва ҳолатлардан хабардор ҳар қандай шахс гувоҳ бўлиши мумкин.

Гувоҳ хўжалик судининг чакируви бўйича у ерга келиши ва иш юзасидан ўзи хабардор бўлган маълумот ва ҳолатларни маълум қилиши тўғри кўрсатмалар бериши, судьянинг, ишда иштирок этувчи шахсларнинг саволларига жавоб бериши шарт. Гувоҳ била туриб ёлгон кўрсатмалар берганлиги ва кўрсатма беришдан бош тортганлиги ёки бўйин товлаганлиги учун жиноий жавобгарликка тортилади.

Хулоса бериш учун махсус билимга эга бўлган ҳамда ХПКда назарда тутилган ҳолларда суд томонидан тайинланган шахс хўжалик судида эксперт сифатида иштирок этиши мумкин.

Экспертиза ўтказиш тоширилган шахс хўжалик суди чакирувиغا биноан келиши ва қўйилган саволлар бўйича судга ҳолис хулоса бериши шарт.

Агар хулоса бериш учун зарур бўлса, эксперт иш материаллари билан танишиш, хўжалик суди мажлисларида иштирок этиш, саволлар бериш, суддан қўшимча материаллар беришни сўраш ҳуқуқига эга. Эксперт била туриб ёлгон хулоса бергани, хулоса беришдан бош тортгани учун жиноий жавобгарликка тортилади. Агар экспертга тақдим этилган материаллар етарли бўлмаса ёки эксперт ўз зиммасига юклатилган вазифани бажариш учун зарур билимларга эга бўлмаса, у хулоса беришдан воз кечишга ҳақли.

Таржима қилиш учун зарур бўлган тилларни биладиган ҳамда ХПКда назарда тутилган ҳолларда хўжалик суди томонидан тайинланган шахс таржимондир.

Хўжалик судлов ишларини юриштишнинг бошқа иштирокчилари, гарчи таржима қилиш учун зарур бўлган тилларни билсалар ҳам, таржимонлик вазифаларини ўз зиммаларига олишга ҳақли эмаслар.

Таржимон суд чакирувиغا биноан келиши ва таржимани тўла, тўғри ҳамда ўз вақтида амалга ошириши шарт. У аниқ таржима қилиш мақсадида таржима чоғида ҳозир бўлганларга саволлар беришга ҳақли. Таржимон била туриб нотўғри таржима қилганлиги учун жиноий жавобгарликка тортилади.

6-МАВЗУ: ХЎЖАЛИК СУДИДА ИСБОТЛАШ ВА ДАЛИЛЛАР

Хўжалик жараёнида исботлаш тушунчаси. Далиллар тушунчаси ва унинг турлари. Исботлаш предмети. Далилларнинг дахлдорлиги ва уларга йўл қўйилиши. Ёзма ва ашёвий далилларни тақдим этиши ва талаб қилиб

олиш тартиби. Ёзма ва оғзаки далилларни улар турган жойда кўздан кечириш ва текшириш. Ишда қатнашувчи шахслар ва учинчи шахсларнинг тушунтиришлари. Гувоҳнинг, экспертнинг кўрсатмалари. Экспертиза тайинлаш шартлари. Эксперт ҳуқуқлари. Экспертнинг хулосаси. Далилларни таъминлаш. Суд топшириқлари. Хўжалик жараёнида далилларга баҳо бериш.

ХПК ва бошқа қонуларда назарда тутилган тартибда олинган маълумотлар иш бўйича далиллар бўлиб, улар асосида хўжалик суди ишда иштирок этувчи шахсларнинг талаблари ва эътирозларини асословчи ҳолатлар, шунингдек низоли тўғри хал қилиш учун аҳамиятга эга бўлган бошқа ҳолатлар бор ёки йўқлигини аниқлайди. Бундай маълумотлар ёзма ва ашёвий далиллар, экспертларнинг хулосалари, гувоҳларнинг кўрсатувлари, ишда иштирок этувчи шахсларнинг тушунтиришлари билан аниқланади.

Қонунни бузган ҳолда олинган далиллардан фойдаланишга йўл қўйилмайди.

Ишда иштирок этувчи ҳар бир шахс ўз талаб ва эътирозларига асос қилиб келтираётган ҳолатларни исботлаши керак. Давлат органлари ва бошқа органларнинг ҳужжатларини ҳақиқий эмас деб топши тўғрисидаги низолар кўрилганда ушбу ҳужжатларнинг қабул қилинишига асос бўлган ҳолатларни исботлаш мажбурияти ҳужжатни қабул қилган орган зиммасига юклатилади.

Хўжалик суди, агар ишни кўриб чиқиш учун мавжуд материаллар етарли эмас деб ҳисобласа, ишда иштирок этувчи шахсларга қўшимча далиллар тақдим этишни таклиф қилишга ҳақлидир.

Далиллар ишда иштирок этувчи шахслар томонидан тақдим этилади.

Ишда иштирок этувчи шахс ишда иштирок этувчи ёки иштирок этмайдиган шахсдаги зарур далилни мустақил олиш имконига эга бўлмаса, ўша далилни талаб қилиб олиш тўғрисида хўжалик судига илтимоснома билан мурожаат қилишга ҳақли. Илтимоснома шу далил билан иш учун аҳамиятли қандай ҳолатлар аниқланиши мумкинлиги, далилнинг аломатлари ва унинг жойлашган жойи кўрсатилиши зарур. Суд зарур ҳолларда ишда иштирок этувчи шахсга далилни олиш учун сўров беради. Суд талаб қилаётган далилни сақлаётган шахс уни бевосита судга юборади ёки судга топшириш учун тегишли сўровга эга бўлган шахсга беради.

Агар шахс хўжалик суди талаб қилаётган далилни тақдим этиш имкониятига бутунлай эга бўлмаса ёки суд белгилаган муддатда тақдим эта олмаса, у суднинг сўровини олганидан сўнг беш кунлик муддат ичида бу ҳақда сабабини кўрсатиб судни хабардор қилиши шарт.

Агар далилни сақлаётган шахс сўралаётган далилни тақдим этиш мажбуриятини хўжалик суди узрсиз деб топган сабабларга кўра бажармаса, бу шахсга энг кам иш ҳақининг икки юз баравари миқдорда жарима солинади.

Жарима солинмиши талаб қилинаётган далилни сақлаётган шахсни далилни хўжалик судига тақдим этиш мажбуриятидан озод қилмайди.

Судга олиб келиш мумкин бўлмаган ёки қийин бўлган далилларни, шунингдек, тез бузиладиган ашёвий далилларни хўжалик суди улар жойлашган ерда кўздан кечириши ва текшириши мумкин.

Далилларни кўздан кечириш ва текшириш хўжалик суди томонидан ишда иштирок этувчи шахсларни хабардор қилган ҳолда амалга оширилади, уларнинг келмаслиги кўздан кечириш ва текшириш ўтказишга тўсқинлик қилмайди. Зарур ҳолларда далилларни кўздан кечириш ва текширишда иштирок этиш учун экспертлар ва гувоҳлар чақирилиши мумкин.

Тез бузиладиган ашёвий далиллар ишда иштирок этувчи шахсларни хабардор қилмасдан хўжалик суди томонидан дарҳол кўздан кечирилиши ва текширилиши мумкин. Далиллар турган жойида кўздан кечириб ва текшириб бўлиши биланок баённома тузилади. Хўжалик суди кўрилаётган ишга дахлдор бўлган далилларнигина қабул қилади.

Ишнинг ҳолатлари қонун ҳужжатларига мувофиқ муайян далиллар билан тасдиқланиши керак бўлса, бошқа далиллар билан тасдиқланиши мумкин эмас. Ишнинг хўжалик суди ҳаммага маълум деб топган ҳолатлари исботлашга муҳтож эмас.

Хўжалик судининг илгари кўрилган иш бўйича қонуний кучга кирган ҳал қилув қарори билан аниқланган ҳолатлар, худди шу шахслар иштирокчиси бўлган бошқа ишни суд кўраётганда янгидан исбот қилинмайди.

Умумий суднинг фуқаролик иши бўйича қонуний кучга кирган ҳал қилув қарори бошқа ишни кўраётган хўжалик суди учун умумий суднинг ҳал қилув қароридан аниқланган ва ишда иштирок этувчи шахсларга алоқадор ҳолатларга доир масалалар бўйича мажбурийдир.

Жиноят иши бўйича умумий суднинг қонуний кучга кирган ҳукми муайян ҳаракатлар содир этилган ёки содир этилмаганлиги ва улар қимлар томонидан содир этилганлиги масалалари бўйича хўжалик суди учун мажбурийдир.

Хўжалик суди ишдаги мавжуд далилларни ҳар томонлама, тўлиқ ва ҳолис текширишга асосланган ўз ички қомил ишончи бўйича баҳолайди.

Ҳеч қандай далил хўжалик суди учун олдиндан белгилан кўйилган кучга эга эмас.

Иш учун аҳамиятга эга бўлган ҳолатлар тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига олган ҳужжатлар, шартномалар, маълумотномалар, амалий ёзишмалар, шу жумладан, факсимил, электрон ёки бошқа алоқа воситасида ёхуд ҳужжатнинг тўғрилигини аниқлаш имконини берувчи бошқа усулда олинган ўзга ҳужжатлар ва материаллар ёзма далиллар ҳисобланади.

Ёзма далиллар асл нусхада ёки тегишлича тасдиқланган нусха шаклида тақдим этилади. Агар кўрилаётган ишга ҳужжатнинг фақат бир қисми алоқадор бўлса, унинг тасдиқланган нусхаси тақдим этилади.

Иш ҳолатлари қонун ҳужжатларига мувофиқ ҳужжатларнинг фақат асл нусхалари билан тасдиқланиши лозим бўлса, шунингдек, бошқа зарур ҳолларда хўжалик судининг талаби билан уларнинг асл нусхалари тақдим этилади.

Ишда иштирок этувчи шахс томонидан хўжалик судига топширилган ёзма далилларнинг нусхалари хўжалик суди томонидан ишда иштирок этувчи, қўлида шундай нусхалар бўлмаган бошқа шахсларга юборилади (берилади).

Ишда мавжуд бўлган ҳужжатларнинг асли уларни тақдим этган шахсларнинг илтимосномасига кўра хўжалик судининг ҳал қилув қарори

конуний кучга киргандан кейин, агар суд хужжатни қайтариш низоининг тўғри хал қилинишига зарар етказмайди деган хулосага келса, ишни юритиш жараёнида хал қилув қарори конуний кучга киргунга қалар уларга қайтариб берилиши мумкин. Илтимоснома билан бир вақтда мазкур шахслар хужжат аслининг тегишлича тасдиқланган нусхасини тақдим этадилар ёки ишда қолаётган нусханинг аслига тўғрилигин суд томонидан тасдиқланишни илтимос қиладилар.

Ўзининг ташқи кўриниши, ички хусусиятлари, турган жойи ёки бошқа белгилари билан иш учун аҳамиятга эга бўлган ҳолатларни аниқлаш воситаси бўлиб хизмат қила оладиган ашёлар ашёвий далиллар ҳисобланади.

Ашёвий далиллар хўжалик судида сақланади. Хўжалик судига келтириб бўлмайдиган ашёвий далиллар турган жойида сақланади. Улар батафсил тасвирланиши, муҳрлаб қўйилиши, зарур ҳолларда эса фотосуратга ёки видеотасвирга олинishi лозим.

Хўжалик суди ва сақловчи ашёвий далилларни ўзгармайдиган ҳолатда сақлаш чораларини кўрадилар.

Хўжалик судининг хал қилув қарори конуний кучга киргач ашёвий далиллар қимдан олинган бўлса, ўша шахсларга қайтариб берилади ёхуд суд шу ашёларга қимнинг ҳуқуқи бор деб топган бўлса, ўша шахсларга берилади ёки суд белгилайдиган бошқа тартибда реализация қилинади.

Айрим ҳолларда хўжалик суди ашёвий далилларни кўздан кечириб ва текшириб чиққанидан кейин башарти, ашёвий далилларни тақдим этган шахслар уларни қайтариб беришни илтимос қилган бўлсалар ва бундай илтимосноманинг қаноатлантирилиши низоининг тўғри хал этилишига зарар қелтирмаса, улар қимдан олинган бўлса, ўша шахсларга иш юритиш жараёнида қайтариб берилиши мумкин.

Хўжалик суди ашёвий далилларни қайтариш масалалари юзасидан ажрим чиқаради.

Конунга мувофиқ айрим шахсларнинг эғалигида туриши мумкин бўлмаган ашёлар тегишли ташкилотларга топширилади.

Ишни кўриш вақтида келиб чиқадиган, махсус билимларни талаб қиладиган саволларни тушунтириб бериш учун хўжалик суди ишда иштирок этувчи шахснинг илтимосига кўра экспертиза тайинлайди.

Ишда иштирок этувчи шахслар хўжалик судига экспертиза ўтказиш вақтида тушунтириб берилиши керак бўлган саволлари ва экспертларнинг номзодлари бўйича таклифларини тақдим этишга ҳақлидирлар.

Экспертизанинг хулосаси талаб қилинадиган саволларнинг узил-кесил мазмунини хўжалик суди белгилайди. Ишда иштирок этувчи шахслар таклиф этган саволларни рад этишни суд асослаб бериши шарт.

Экспертиза тайинлаш тўғрисида хўжалик суди ажрим чиқаради.

Экспертиза хўжалик суди топширигига кўра экспертиза муассасаларининг ходимлари ёки бошқа мутахассислар томонидан ўтказилади. Экспертизани ўтказиш бир неча экспертга топширилиши мумкин.

Экспертиза хўжалик судининг мажлисида ёки, агар текширишнинг хусусиятига кўра зарур бўлса ёхуд материалларни мажлисда текшириш учун олиб келиш мумкин бўлмаса ёки уларни олиб келиш қийин бўлса,

мажлисдан ташқарида ўтказилади. Ишда иштирок этувчи шахслар экспертиза ўтказилаётганда ҳозир бўлишга ҳақлидирлар. Бундай иштирок этиш ёки экспертизани суд мажлисидан ташқарида ўтказиш экспертларнинг нормал ишлашига ҳалақит бериши мумкин бўлган ҳолатлар бундан мустасно.

Агар экспертизани ўтказиш икки ёки ундан ортиқ экспертга топширилган бўлса, улар ўзаро кенгашишга ҳақлидир. Агар экспертлар умумий ҳулосага келсалар, улар битта умумий ҳулоса берадилар. Бошқа экспертларнинг фикрига қўшилмаган эксперт алоҳида ҳулоса беради.

Эксперт ёзма шаклда ҳулоса беради. Экспертнинг ҳулосаси ўтказилган текширишларнинг батафсил баёнини, улар натижасида чиқарилган ҳулосаларни ва ҳўжалик суди томонидан қўйилган саволларга жавобларни ўз ичига олган бўлиши лозим. Агар эксперт экспертиза ўтказаятганида ўзига қўйилган саволларда кўрсатилмаган, лекин иш учун аҳамиятли бўлган ҳолатларни аниқласа, шу ҳолатлар тўғрисидаги фикрларини ўз ҳулосасига киритишга ҳақли.

Экспертнинг ҳулосаси ҳўжалик судининг мажлисида текширилади ҳамда бошқа далиллар билан бир қаторда баҳоланади. Экспертнинг ҳулосаси етарлича аниқ ёки тўлиқ бўлмаса, ҳўжалик суди кўшимча экспертиза тайинлаши, уни ўтказишни ўша ёки бошқа экспертга топшириши мумкин.

Ҳўжалик суди экспертнинг ҳулосасига қўшилмаса, ишда иштирок этувчи шахснинг илтимосномасига кўра қайта экспертиза тайинлаши, уни ўтказишни бошқа экспертга топшириши мумкин.

Гувоҳ ўзи билган маълумотлар ва ҳолатларни ҳўжалик судига оғзаки хабар қилади. Гувоҳ ҳўжалик судининг таклифига кўра ўз кўрсатувларини ёзма тарзда баён қилиши мумкин. Агар гувоҳ ўзи билган маълумотларнинг манбаини кўрсатиб бера олмаसा, у хабар қилган маълумотлар далил ҳисобланмайди.

Ишда иштирок этувчи шахсларнинг иш учун аҳамиятли бўлган ўзларига маълум ҳолатлар тўғрисидаги тушунтиришлари текширилиши ва бошқа далиллар билан бир қаторда баҳоланиши лозим. Ишда иштирок этувчи шахс ҳўжалик судининг таклифига кўра ўз тушунтиришларини ёзма тарзда баён қилиши мумкин. Ишда иштирок этувчи шахс томонидан бошқа шахс ўз талабларини ёки эътирозларини асослаётган фактларнинг тан олинishi ҳўжалик суди учун мажбурий эмас.

Агар фактни тан олиш ишнинг ҳолатларига мувофиқ эканлигига ва алдаш, зўрлик ишлатиш, кўрқитиш, чалғитиш таъсирида ёки ҳақиқатни яшириш мақсадида қилинмаганига ҳўжалик судида пубҳа туғилмаса, у тан олинган фактни аниқланган деб ҳисобланиши мумкин.

Зарур далилларни кейинчалик тақдим этиш мумкин бўлмай қолади ёки қийинлашади деб ҳавотирланиш учун асоси бўлган шахслар ишни юритишга қабул қилган ҳўжалик судидан шу далилларни таъминлашни илтимос қилиши мумкин.

Далилларни таъминлаш тўғрисидаги аризада таъминланиши зарур бўлган далиллар, тасдиқлаш учун бу далиллар зарур бўлган ҳолатлар, уларни таъминлаш тўғрисида аризачини илтимос билан мурожаат қилишга ундаган сабаблар кўрсатилиши керак.

Далилларни таъминлаш ёки илтимосномани қаноатлантиришни рад этиш тўғрисида ажрим чиқарилалади.

Хўжалик судининг далилларни таъминлаш тўғрисидаги илтимосномани қаноатлантиришни рад этиш ҳақидаги ажрими устидан шикоят қилиш мумкин.

Далилларни таъминлаш ХПКда белгиланган қоидаларга кўра хўжалик суди томонидан амалга оширилади.

Ишда иштирок этувчи шахслар далилларни таъминлаш тўғрисидаги аризани кўриш вақти ва жойи ҳақида хабардор қилинади, бироқ уларнинг келмаслиги аризани кўришга тўсқинлик қилмайди.

7-МАВЗУ: СУД ҲАРАЖАТЛАРИ ВА ЖАРИМАЛАР

Суд ҳаражатлари тушунчаси ва турлари. Давлат божи ва уни ундириладиган ҳолатлар. Суд ҳаражатларидан озод этиладиган ҳолатлар. Давлат божининг қайтарилиши. Экспертга тегишли давлат божини мuddатида ёки кечиктириб тўланиши. Суд жарималари.

Суд ҳаражатлари давлат божидан ва ишни кўриш билан боғлиқ чикимлардан: суд ҳужжатларини юбориш билан боғлиқ почта ҳаражатларидан, хўжалик суди тайинлаган экспертизани ўтказиш, гувоҳни чақириш, далилларни ўз жойида кўздан кечириш учун тўланиши керак бўлган сумма, шунингдек ишни кўриш билан боғлиқ бошқа ҳаражатлардан ташкил топади.

Суд ҳужжатларини юбориш билан боғлиқ почта ҳаражатларининг тахминий суммаси хўжалик суди томонидан белгиланади ва даъвогар томонидан хўжалик судининг депозит ҳисоб варағига ўтказиб қўйилиши керак.

Куйидагилар учун давлат божи тўланади:

- 1) даъво аризалари;
- 2) ташкилотлар ва фуқароларни банкрот деб топиш тўғрисидаги аризалар;
- 3) низо предмети юзасидан мустақил талаблар қўядиган учинчи шахс сифатида ишга киришиш ҳақидаги аризалар;
- 4) юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш тўғрисидаги аризалар;
- 5) хўжалик судининг ҳал қилув қарорлари, шунингдек, иш юритишни тугатиш, даъвони кўрмасдан қолдириш, суд жарималари солиш тўғрисидаги ажримлари устидан берилган апелляция ва кассация шикоятлари;
- 6) ҳакамлар судининг қарорларини мажбурий ижро этиш варақасини бериш тўғрисидаги ариза;
- 7) ҳакамлар судининг қарорларини мажбурий ижро этиш учун ижро варақасини бериш ва ижро варақасини беришни рад этиш тўғрисидаги хўжалик судининг ажримларини устидан берилган апелляция ва кассация шикоятлари.

Даъво талаблари қўпайтирилганида давлат божининг етишмаётган суммаси ҳал қилув қарори қабул қилинаётганда даъвонинг қўпайган

суммасига мувофиқ ундирилади. Даъво қиймати қамайтирилганда тўланган бож қайтарилмайди.

Давлат божининг миқдори, уни тўлашдан озод қилиш ва унинг миқдорини қамайтириш қонун ҳужжатларида белгиланади.

Алоҳида ҳолларда суд даъвогарнинг аризасига кўра унинг мулкий аҳволига қараб, давлат божини тўлашни кечиктиришга ёки бўлиб-бўлиб тўлаш учун рухсат беришга ҳақли.

Даъвонинг баҳоси қуйидагича аниқланади:

1) пул маблағларини ундириш тўғрисидаги даъволар бўйича – ундириладиган суммага қараб;

2) ижро этиш ҳужжатини ёки ундириш сўзсиз (акцептсиз) тартибда амалга ошириладиган бошқа ҳужжатни ижро этиш мумкин эмас деб топиш тўғрисидаги даъволар бўйича – низолаштилаётган суммага қараб;

3) мол-мулкни талаб қилиб олиш тўғрисидаги даъволар бўйича – шу мол-мулкнинг қийматиغا қараб;

4) ер участкасини талаб қилиб олиш тўғрисидаги даъволар бўйича – ер участкасининг белгиланган баҳода, баҳоси бўлмаса – бозор баҳосида чиқарилган қийматига қараб.

Даъвонинг баҳосига даъво аризасида кўрсатилган неустойка (жарима, пеня) суммалари ҳам киритилади.

Бир неча мустақил талаблардан иборат бўлган даъвонинг баҳоси барча талабларнинг суммаси билан белгиланади. Даъвонинг баҳоси нотўғри кўрсатилган тақдирда у ҳўжалик суди томонидан белгиланади. Давлат божи қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда қайтарилиши керак. Ҳўжалик судининг ҳужжатида давлат божини тўлиқ ёки қисман қайтариш учун асос бўладиган ҳолатлар кўрсатилади.

Давлат божи тўланган, лекин ҳўжалик судига келиб тушмаган ёки у қайтарган арзалар, алязияда ёки қисман шикоятлари бўйича ҳамда божи тўлиқ ёки қисман қайтаришни назарда тутувчи суд ҳужжатлари бўйича уни қайтариш суд томонидан берилган маълумотнома асосида амалга оширилади.

Экспертлар, гувоҳлар ва таржимонларга ҳўжалик судига келиш билан боғлиқ бўлган йўлқира, уй-жой ижараси харажатлари қопланади ва қундалик харажатлар учун ҳақ тўланади. Экспертлар ва таржимонлар ҳўжалик судининг тошқирини билан бажарган иш уларнинг хизмат вазифаси доирасига кирмаса, улар бу иш учун ҳақ оладилар.

Ҳўжалик судига гувоҳ сифатида чақирилган фуқароларнинг судга келиши туфайли йўқотилган вақт билан боғлиқ харажатлари қопланади.

Ишда иштирок этиб, тегишли илтимос билан мурожаат қилган шахс гувоҳлар ва экспертларга тўланиши лозим бўлган суммани ҳўжалик судининг депозит ҳисобварағига олдиндан ўтказди. Агар йккала томон илтимос билан мурожаат қилган бўлса, талаб қилинадиган суммани улар тенг бўлиб ўтказадилар. Агар кўшимча экспертиза суднинг ташиббуси билан тайинланса, тўланиши лозим бўлган сумма экспертга суд томонидан депозит ҳисобидан тўланади. Бу сумма ишда иштирок этувчи шахслардан ХПКнинг 95-моддасига мувофиқ ундирилиб, суднинг депозит ҳисобварағига ўтказилади. Экспертларга, гувоҳларга ва таржимонларга тегишли бўлган

суммалар ҳўжалик суди томонидан улар ўз вазифаларини бажарганларидан кейин тўланади.

Тўлаш тартиби ва тўланиши лозим бўлган суммалар миқдори қонун ҳужжатларида белгиланади.

Суд ҳаражатлари ишда иштирок этувчи шахсларга уларнинг қаноатлантирилган даъво талаблари миқдорига мутаносиб равишда юкланади.

Даъвогар тўлашдан белгиланган тартибда озод қилинган давлат божи, агар жавобгар бож тўлашдан озод қилинмаган бўлса, қаноатлантирилган даъво талаблари миқдорига мутаносиб равишда жавобгардан республика бюджети даромадига ундирилади.

Агар иш ишда иштирок этувчи шахс томонидан шу тоифадаги низолар учун қонунда ёки шартномада назарда тутилган низоли судгача ҳал қилиш (талабнома юбориш) тартибини бузиш (талабномани жавобсиз қолдириш, талаб қилинган ҳужжатларни жўнатмаслик) оқибатида келиб чиққан бўлса, ҳўжалик суди ишнинг натижасидан қатъи назар, суд ҳаражатларини шу шахсга юклашга ҳақли.

Ишда иштирок этувчи шахслар суд ҳаражатларини тақсимлаш тўғрисида ўзаро келишсалар, ҳўжалик суди шу келишувга мувофиқ қарор қабул қилади.

8-МАВЗУ: ПРОЦЕССУАЛ МУДДАТЛАР

Процессуал муддатлар тушунчаси. Қонун билан белгиланган муддатлар. Ҳўжалик суди томонидан аниқланадиган муддатлар. Процессуал муддатларни ҳисоблаш. Процессуал муддатларни тугатиш, тўхтатиб туриш, тиклаш ва узайтириш. Процессуал муддатларни ўтказиб юбориш оқибатлари.

Процессуал ҳаракатлар ХПКда ёки бошқа қонуноларда белгиланган муддатларда бажарилади, процессуал муддатлар белгиланмаган ҳолларда эса улар ҳўжалик суди томонидан белгиланади.

Процессуал ҳаракатларни бажариш муддатлари аниқ календарь сана билан, албатта содир бўлиши лозим бўлган воқеани кўрсатиш билан ёки ҳаракат бажарилиши мумкин бўлган давр билан белгиланади.

Йиллар, ойлар ёки кунлар билан ҳисобланадиган процессуал муддатнинг ўтиши календарь сананинг эртасидан ёки унинг бошланиши белгилаб қўйилган воқеа содир бўлган кундан бошланади.

Йиллар билан ҳисобланадиган муддат белгиланган муддат охириги йилининг тегишли ой ва кунда тугайди. Ойлар билан ҳисобланадиган муддат белгиланган муддат охириги ойнинг тегишли кунда тугайди. Агар ойлар билан ҳисобланадиган муддатнинг тугаши тегишли кун бўлмаган ойда тўғри келса, муддат шу ойнинг охириги кунда тугайди. Муддатнинг охириги кун иш кун бўлмаган кунга тўғри келган ҳолларда ундан кейин келадиган биринчи иш кун муддатнинг тугаши кун деб ҳисобланади.

Процессуал ҳаракат белгиланган муддатнинг охириги кун то соат йнгирма тўртгача бажарилиши мумкин. Агар апелляция, кассация шикоятлари ва бошқа ҳужжатлар алоқа ташкилотига муддатнинг охириги

қунида соат йиғирма тўртга қадар топширилган бўлса, муддат ўтказиб юборилган ҳисобланмайди.

Иш юритиш тўхтатиб турилиши билан ўтиб кетмаган барча процессуал муддатларнинг ўтиши тўхтатиб турилади. Иш юритиш тикланган кундан бошлаб процессуал муддатларнинг ўтиши давом этади.

Хўжалик суди ишда иштирок этувчи шахснинг аризасига кўра, ХПКда ёки бошқа қонуларда белгиланган процессуал муддатнинг ўтказиб юборилиши сабабларини узрли деб топса, ўтказиб юборилган муддатни тиклайди. Ўтказиб юборилган муддатни тиклаш тўғрисида хўжалик судининг ҳал қилув қарорига, ажримда ёки қарорига кўрсатилади. Муддатни тиклашни рад этиш тўғрисида ажрим чиқарилади. Хўжалик судининг процессуал муддатни тиклашни рад этиш тўғрисидаги ажрими устидан шикоят қилиш (протест келтириш) мумкин. Хўжалик суди томонидан белгиланган процессуал муддатларни унинг ўзи узайтириши мумкин.

II БЎЛИМ. БИРИНЧИ ИНСТАНЦИЯ ХЎЖАЛИК СУДИДА ИШ ЮРИТИШ

9-МАВЗУ: ХЎЖАЛИК СУДИДА ИШ ҚЎЗГАТИШ

Даъво келтириш тартиби. Даъво аризаси, унинг мазмуни, унга илова қилинадиган ҳужжатлар. Даъво аризасини қабул қилиш тартиби. Даъво аризасини қабул қилишни рад қилиш ва қайтариш. Даъво аризаси юзасидан билдириладиган ёзма фикр. Қарши даъво.

Даъво аризаси хўжалик судига ёзма шаклда бериледи. У даъвогар ёки унинг вақили томонидан имзоланади.

Даъво аризасида қуйидагилар кўрсатилиши керак:

- 1) ариза берилаётган хўжалик судининг номи;
- 2) ишда иштирок этувчи шахсларнинг номи, уларнинг почта манзиллари;
- 3) агар даъво баҳоланиши лозим бўлса, даъвонинг баҳоси;
- 4) даъво талабларига асос бўлган ҳолатлар;
- 5) даъво талабларининг асосларини тасдиқловчи далиллар;
- 6) ундириладиган ёки низолангизлаётган сумманинг ҳисоб-китоби;
- 7) даъвогарнинг қонун ҳужжатларини далил қилиб келтирган талаблари, даъво бир неча жавобгарга нисбатан тақдим этилганда эса, уларнинг ҳар бирига қўйилган талаблар;
- 8) низони жавобгар билан судгача ҳал қилиш (талабнома юбориш) тартибига риоя этилганлиги тўғрисидаги маълумотлар, агар бу шу тоифадаги низолар учун қонунда ёки шартномада назарда тутилган бўлса;
- 9) илова қилинаётган ҳужжатлар рўйхати.

Даъво аризасида, агар низони тўғри ҳал қилиш учун зарур бўлса, бошқа маълумотлар ҳам, шунингдек, даъвогарда мавжуд илтимосномалар кўрсатилади.

Даъвогар даъво тақдим этганда ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга даъво аризасининг ва унга илова қилинган, бу шахсларда бўлмаган ҳужжатларнинг нусхаларини юбориши шарт.

Даъво аризасига қуйидагиларни тасдиқловчи ҳужжатлар илова қилинади:

- 1) белгиланган тартибда ва миқдорда давлат божи тўланганлигини;
- 2) даъво аризасининг ва унга илова қилинган ҳужжатларнинг нусхалари юборилганлигини;
- 3) низога илҳом қилувчи билан судгача ҳал қилиш (талабнома юбориш) тартибига риоя этилганлигини, агар бу шу тоифадаги низога учун қонунида ёки шартномада назарда тутилган бўлса;
- 4) даъво талабларига асос бўлган ҳолатларни.

Агар даъво аризаси даъвогарнинг вакили томонидан имзоланган бўлса, унинг даъво тақдим этишига ваколатли эканлигини тасдиқловчи ишончнома илова қилинади. Шартнома тузишга мажбур этганлик тўғрисидаги аризага шартнома лойиҳаси илова қилинади.

Даъвогар ўзаро боғлиқ бўлган бир неча талабни битта даъво аризасида бирлаштиришга ҳақли. Хўжалик суди айни бир шахслар иштирок этувчи бир турдаги бир неча ишни битта иш юритишга бирлаштиришга, бир ёки бир неча бирлаштирилган талабни алоҳида иш юритишга ажратишга ҳақли.

Хўжалик суди ишларни бирлаштириш ва талабларни алоҳида иш юритишга ажратиш тўғрисида ажрим чиқаради.

Даъво аризасини қабул қилиш масаласини судьянинг яққа ўзи ҳал қилади. Судья ХПКда назарда тутилган талабларга риоя этган ҳолда берилган даъво аризасини хўжалик судининг иш юритишига қабул қилиши шарт.

Судья даъво аризасини қабул қилиш тўғрисида у келиб тушган кундан бошлаб ўн кундан кечиктирмай ажрим чиқаради. Бу ажримнинг мазмуни ишни мажлисда кўришга тайёрлаш тўғрисидаги ажримда баён қилиниши мумкин.

Судья даъво аризасини қабул қилишни қуйидаги ҳолларда рад этади:

- 1) низо хўжалик судида кўриб чиқишга тегишли бўлмаса;
- 2) айни бир шахслар ўртасидаги, айни бир предмет тўғрисидаги ва айни бир асослар бўйича низо юзасидан ишни юритишни тугатиш тўғрисида хўжалик судининг қонуний кучга кирган ҳал қилув қарори ёки ажрими ёхуд умумий суднинг қилинув битимини тасдиқлаш тўғрисида ҳал қилув қарори ёки ажрими бўлса;
- 3) хўжалик судининг, умумий суднинг, ҳакамлар судининг иш юритишида айни бир шахслар ўртасида, айни бир предмет тўғрисида ва айни бир асослар бўйича низо юзасидан иш мавжуд бўлса;
- 4) айни бир шахслар ўртасидаги, айни бир предмет тўғрисидаги ва айни бир асослар бўйича низо юзасидан қабул қилинган ҳакамлар судининг қонуний кучга кирган қарори бўлса, хўжалик суди ҳакамлар судининг қарорини мажбурий ижро этиш учун ижро варақасини беришни рад этиб, ишни қарорни қабул қилган ҳакамлар судига янгидан кўриш учун қайтарган, бироқ ишни ўша ҳакамлар судида кўриш имконияти бўлмаган ҳоллар бундан мустасно.

Судья даъво аризасини қабул қилишни рад этиш тўғрисида ажрим чиқаради. Ажрим ишда иштирок этувчи шахсларга ариза келиб тушган кундан бошлаб беш кундан кечиктирмасдан юборилади. Даъвогарга юборилаётган ажримга даъво материаллари илова қилинади.

Даъво аризасини қабул қилишни рад этиш тўғрисидаги ажрим устидан шикоят қилиш (протест келтириш) мумкин. Ажрим бекор қилинган тақдирда даъво аризаси хўжалик судига дастлабки муурожаат қилинган кунда берилган деб ҳисобланади.

Судья даъво аризасини ва унга илова қилинган ҳужжатларни қуйидаги ҳолларда қайтаради:

1) даъво аризасининг ХПКнинг 112-моддасида белгиланган шакли ва мазмунига риоя қилинмаган бўлса;

2) даъво аризаси имзоланмаган ёки уни имзолаш ҳуқуқига эга бўлмаган шахс ёхуд мансаб мавқеи кўрсатилмаган шахс томонидан имзоланган бўлса;

3) иш мазкур хўжалик суди судловига тегишли бўлмаса;

4) ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга даъво аризасининг нусхалари юборилганини тасдиқловчи далиллар тақдим этилмаган бўлса;

5) белгиланган тартибда ва микдорда давлат божи тўланганлигини ва бошқа суд харажатлари қопланганлигини тасдиқловчи ҳужжатлар тақдим этилмаган бўлса, давлат божи тўлашни кечиктириш, бўлиб-бўлиб тўлаш мумкинлиги қонунда назарда тутилган ҳолларда бу ҳақда илтимоснома берилмаган ёхуд илтимоснома рад этилган бўлса;

6) шу тоифадаги низолар учун қонунда ёки шартномада назарда тутилган ҳолларда даъвогар жавобгар билан низоли судгача ҳал қилиш (талабнома юбориш) тартибига риоя этилганини тасдиқловчи ҳужжатларни тақдим этмаган бўлса;

7) битта даъво аризасида бир ёки бир неча жавобгарга ўзаро боғланмаган бир неча талаб бирлаштирилган бўлса;

8) қонун ҳужжатларига ёки шартномага мувофиқ қарз банк ёхуд бошқа кредит муассасаси орқали олингани лозим бўлганида жавобгардан қарзни олиш учун банкка ёки бошқа кредит муассасасига муурожаат қилинганлиги ҳақида далиллар тақдим этилмаган бўлса;

9) агар даъво аризасини иш юритишга қабул қилиш тўғрисида ажрим чиқарилгунга қадар уни қайтариб олиш тўғрисида даъвогардан ариза тушган бўлса.

Судья даъво аризасини қайтариш тўғрисида у олинган кундан бошлаб беш кундан кечиктирмай ажрим чиқаради.

Даъво аризасини қайтариш тўғрисидаги ажрим устидан шикоят қилиш (протест келтириш) мумкин. Ажрим бекор қилинган тақдирда даъво аризаси хўжалик судига дастлабки муурожаат қилинган кунда берилган деб ҳисобланади.

Даъво аризасининг қайтарилиши йўл қўйилган ҳатолар бартараф этилгандан кейин иккинчи марта хўжалик судига умумий тартибда даъво аризаси билан муурожаат этишга тўсқинлик қилмайди.

Ишда иштирок этувчи шахс даъво аризаси юзасидан даъвога қарши эътирозларини тасдиқловчи ҳужжатлар илова қилинган фикр-мулоҳазасини ишда иштирок этувчи шахсларга фикр-мулоҳазанинг ҳамда уларда бўлмаган

хужжатларнинг нусхалари юборилганини тасдиқловчи далилларни иш кўриладиган кунгача етиб боришни таъминлайдиган муддатда хўжалик судига юборишга ҳақли.

Мулоҳазада қуйидагилар кўрсатилади:

- 1) фикр-мулоҳаза юборилаётган хўжалик судининг номи;
- 2) даъвогарнинг номи ва ишнинг тартиб рақами;
- 3) даъво талаблари рад этилган тақдирда, даъвогарнинг талабларини тўлиқ ёки қисман рад этишнинг қонун ҳужжатларига асосланган сабаблари, шунингдек эътирозларни асословчи далиллар;

- 4) фикр-мулоҳазага илова қилинаётган хужжатлар рўйхати;

- 5) бошқа маълумотлар, шунингдек жавобгарда мавжуд бўлган иттимосномалар. Фикр-мулоҳаза ишда иштирок этувчи шахс ёки унинг вакили томонидан имзоланади. Вакил томонидан имзоланган фикр-мулоҳазага унинг ишни юртишга ваколати борлигини тасдиқловчи ишончнома илова қилинади.

Жавобгар иш бўйича ҳал қилув қарори қабул қилингунга қадар дастлабки даъво билан бирга кўриб чиқиш учун даъвогарга қарши даъво тақдим этишга ҳақлидир.

Қарши даъво тақдим этиш даъво тақдим этишнинг умумий қондалари бўйича амалга оширилади.

Қарши даъво қуйидаги ҳолларда қабул қилинади:

- 1) қарши талаб дастлабки талабни ҳисоб қилишга қаратилган бўлса;
- 2) қарши даъвони қаноатлантириш дастлабки даъвони қаноатлантиришни тўлиқ ёки қисман мумкин бўлмайдиган қилиб қўйса;
- 3) қарши даъво билан дастлабки даъво ўртасида ўзаро боғлиқлик бўлиб, уларни биргаликда кўриб чиқиш низоми тез ва тўғри кўришга олиб келса.

Ишда иштирок этувчи шахслар ишни юртиш вақтида ўз манзилларининг ўзгарганлиги ҳақида хўжалик судига хабар беришлари шарт. Бундай хабар берилмаган тақдирда процессуал хужжатлар хўжалик судига маълум бўлган охириги манзилга юборилиб, гарчи олувчи шу манзилда бўлмаса ёки яшамаётган бўлса ҳам, етказиб берилган деб ҳисобланади.

10-МАВЗУ: ХЎЖАЛИК СУДЛАРИДА ИШНИ СУДДА КЎРИШГА ТАЙЁРЛАШ

Хўжалик судларида ишни кўришга тайёрлаш ва унинг аҳамияти. Ишни судда кўришга тайёрлаш бўйича судьянинг процессуал ҳаракатлари. Ишни судда кўришга тайёрлаш тўғрисидаги ажрим. Ишни судда кўришга тайёрлашда ишда иштирок этувчи тарафлар ва бошқа шахсларнинг ҳаракатлари.

Ишни судда кўришга тайёрлаш пайтида судья даъво аризаси келиб тушган кундан бошлаб ўн кундан кечиктирмай қуйидаги ҳаракатларни амалга оширади:

- 1) ишда иштирок этиш учун бошқа жавобгар ёки учинчи шахсни жалб этиш масаласини кўриб чиқади;
- 2) ишни юртиш тўғрисида манфаатдор шахсларни хабардор қилади;

3) ишда иштирок этувчи шахсларга, бошқа ташкилотларга, уларнинг мансабдор шахсларига муайян ҳаракатларни бажаришни, шу жумладан низои ҳал қилиш учун аҳамиятли ҳужжатлар ва маълумотларни тақдим этишни тақлиф этади;

4) далилларнинг дахлдорлиги ва уларга йўл қўйилиши мумкинлигини текширади;

5) гувоҳларни чақиртиради;

6) экспертиза тайинлаш масаласини кўриб чиқади;

7) бошқа хўжалик судларига суд топшириklarини юборади;

8) ишда иштирок этувчи шахсларни чақиртиради;

9) тарафларни муросага келтириш чораларини кўради;

10) ишда иштирок этувчи ташкилотлар раҳбарларини тушунтириш бериш учун чақириш масаласини ҳал қилади;

11) даъвои таъминлаш чораларини кўради.

Судья низои тўғри ва ўз вақтида ҳал қилишга қаратилган бошқа ҳаракатларни ҳам амалга оширади.

Судья ишни судда кўришга тайёрлаш тўғрисида ажрим чиқаради, унда ишни тайёрлашга доир ҳаракатлар, ишнинг судда кўришга тайинлаш, уни ўтказиш вақти ва жойи кўрсатилади.

Ишда иштирок этувчи шахслар судда кўриладиган вақт ва жой тўғрисида суднинг ажрими орқали хабардор қилинади, ажрим топширилганлиги маълум қилинадиган булортма хат билан юборилади.

Процесснинг бошқа иштирокчилари суднинг ажрими билан, зарур ҳолларда чакирув қоғозлари, телеграмма, факс, телетайп ва бошқа алоқа воситалари орқали хабардор қилинади ва чақирилади.

11-МАВЗУ: ХЎЖАЛИК СУДИДА НИЗОЛАРНИ ҲАЛ ЭТИШ

Суд мажлисининг асосий босқичлари. Хўжалик судининг мажлисидаги тартиб. Даъво аризаси юзасидан ёзма фикр ёки қўшимча далиллар тақдим этилмаганда, шунингдек, ишда иштирок этувчи шахсларнинг иштирокисиз низои ҳал қилиш. Тарафларнинг келишув битими. Ишни кўришни кейинга қолдириш. Иш юритишни тўхтатиб туриш ва қайта тиклаш. Иш юритишни тугатиш ва даъвои кўрмасдан қолдириш асослари. Суд мажлисининг баённомаси.

Иш хўжалик судининг мажлисида кўрилади. Мажлисга раислик қилувчи судья:

1) хўжалик судининг мажлисини очади ва қандай иш кўрилишини эълон қилади;

2) ишда иштирок этувчи шахслар, хўжалик судлов ишларини юритишнинг бошқа иштирокчилари мажлисга келганлигини, уларнинг ваколатларини, мажлисга келмаган шахслар тегишли равишда хабардор қилинганликларини ҳамда улар келмаганлигининг сабаблари тўғрисида қандай маълумотлар борлигини текширади;

3) суд таркибини эълон қилади, прокурор, эксперт, суд мажлиси котиби, таржимон сифатида қимлар иштирок этаётганлигини маълум қилади ҳамда ишда иштирок этувчи шахсларга уларнинг рад қилиш ҳуқуқини тушунтиради;

4) келган гувоҳларни сўроқ қилиш бошлангунча уларни мажлис залидан чиқариб юборади;

5) ишда иштирок этувчи шахсларга ҳамда хўжалик сушлов ишларини юритишнинг бошқа иштирокчиларига уларнинг процессуал ҳуқуқлари ва мажбуриятларини тушунтиради;

6) таржимонни била туриб нотўғри таржима қилганлик учун, экспертни била туриб нотўғри хулоса берганлик ёки хулоса беришдан бош тортганлик учун, гувоҳларни била туриб ёлғон кўрсатув берганлик ва кўрсатма беришдан бош тортганлик ёки бўйин товлаганлик учун жавобгарлик тўғрисида огоҳлантиради;

7) мажлисни олиб бориш ва далилларни текшириш тартибини белгилайди;

8) мажлисга раҳбарлик қилиб, иш учун аҳамиятли ҳолатлар аниқланишини таъминлайди;

9) мажлисда тегишли тартибни таъминлаш чораларини кўради. Мажлис залида ҳозир бўлганлар ёзма қайдномалар қилиш, стенограмма олиб бориш ва овоз ёзиб олиш ҳуқуқига эга. Суд мажлисини кинога ва фотосуратга олиш, видеотасвирга олиш, шунингдек, радио ва телевидение орқали кўрсатишга ишни кўраётган суднинг руҳсати билан йўл кўйилади.

Судьялар мажлис залига кирганларида залда ҳозир бўлганларнинг барчаси ўринларидан туради. Хўжалик судининг ҳал қилув қарорини залда ҳозир бўлганларнинг барчаси тик турган ҳолда тинглайди.

Ишда иштирок этувчи шахслар ва хўжалик судлов ишларини юритишнинг бошқа иштирокчилари хўжалик судига тик турган ҳолда муурожаат қилади ҳамда тушунтиришлар ва кўрсатувлар беради. Бу қоиладан четга чиқишга фақат раислик қилувчининг руҳсати билангина йўл кўйилиши мумкин.

Мажлис вақтида тартиб бузилган тақдирда раислик қилувчи хўжалик суди номидан тартибни бузган шахсни огоҳлантиради. Тартиб такроран бузилган тақдирда мазкур шахс раислик қилувчининг фармойиши билан чиқариб юборилиши мумкин.

Хўжалик суди ишни кўрганда иш бўйича далилларни текширади: ишда иштирок этувчи шахсларнинг тушунтиришларини, гувоҳларнинг кўрсатувларини, экспертларнинг хулосаларини эшитилади, ёзма далиллар билан танишади, ашёвий далилларни кўздан кечиради.

Ишни кўриш суднинг ўзгармас таркибиде амалга оширилади. Ишни кўриш жараёнида судьялардан бири алмаштирилган тақдирда ишни кўриш янгидан бошланиши лозим.

Ҳар бир ишни кўриш дам олиш учун белгиланган вақтдан ташқари узлуксиз давом этади. Алоҳида ҳолларда хўжалик суди мажлисда уч кундан ошмаган муддатта танаффус эълон қилишга ҳақли.

Хўжалик суди иш бўйича ҳал қилув қарори қабул қилингунча ёки ишни кўриш кейинга қолдирилгунча бошқа ишларни кўришга ҳақли эмас.

Ишда иштирок этувчи шахсларнинг янги далилларни талаб қилиб олиш тўғрисидаги ва ишни кўриш билан боғлиқ бошқа барча масалалар бўйича аризалари ва илтимосномаларини хўжалик суди ишда иштирок этувчи бошқа шахсларнинг фикрларини эшитиб бўлгач, ҳал қилади.

Хўжалик суди аризалар ва илтимосномаларни кўриш натижалари бўйича ажрим чиқаради.

Судья ишда иштирок этувчи шахсларга тақдим этишни тақлиф қилган даъво аризаси юзасидан фикр-мулоҳаза ёки қўшимча далиллар тақдим этилмаганлиги ишни унда мавжуд материаллар асосида кўришга тўққинлик қилмайди.

Ишни кўриш вақти ва жойи тўғрисида тегишли равишда хабардор қилинган жавобгар хўжалик судининг мажлисига келмаса, низо унинг йўқлигида ҳал қилиниши мумкин.

Ишни кўриш вақти ва жойи тўғрисида тегишли равишда хабардор қилинган даъвогар хўжалик судининг мажлисига келмаса, даъвогарнинг ишни унинг иштирокисиз кўриш тўғрисидаги аризаси бўлган тақдирда, низо унинг йўқлигида ҳал қилиниши мумкин.

Хўжалик суди ишни шу мажлисда кўриш мумкин бўлмаган тақдирда, шу жумладан ишда иштирок этувчи шахслар, гувоҳлар, экспертлар ва таржимонлардан бири келмаганлиги ёки қўшимча далиллар тақдим этиш зарурлиги сабабли ишни кўришни кейинга қолдиришга ҳақли.

Ишни кўришни кейинга қолдириш тўғрисида ажрим чиқарилади. Хўжалик суди янги мажлисининг вақти ва жойи тўғрисида хўжалик судлов ишларини юритишнинг иштирокчилари топширилганлиги маълум қилинадиган ажрим ёки бошқа ҳужжатни юбориш орқали хабардор қилинади. Ишни кўриш кейинга қолдирилгач, уни янгидан кўриш бошидан бошланади. Тарафларнинг келишув битимига эришиши улар томонидан ёзма тарзда расмийлаштирилади.

Келишув битими хўжалик суди томонидан тасдиқланади, бу ҳақда ажрим чиқарилиб, унда иш юритиш тугатирилганлиги кўрсатилади.

Барча далиллар текширилганидан кейин суд мажлисида раислик қилувчи ишда иштирок этувчи шахслардан уларда иш бўйича қўшимча материаллар бор-йўқлигини аниқлайди. Бундай аризалар бўлмаса, раислик қилувчи ишни текшириш тугатилгани эълон қилади ва хўжалик суди ҳал қилув қарори қабул қилиш учун чиқиб кетади.

Суд мажлисида, шунингдек, суд мажлисидан ташқарида айрим процессуал ҳаракатлар бажарилганда баённома тузилади.

Суд мажлисининг баённомасида қуйидагилар кўрсатилади:

- 1) суд мажлиси ўтказилган йил, ой, кун ва жой;
- 2) ишни кўраётган суднинг номи, суд таркиби, суд мажлиси котиби;
- 3) ишнинг номи;
- 4) ишда иштирок этувчи шахслар ва хўжалик судлов ишларини юритишнинг бошқа иштирокчилари келганлиги тўғрисидаги маълумотлар;
- 5) ишда иштирок этувчи шахсларга ва хўжалик судлов ишларини юритишнинг бошқа иштирокчиларига уларнинг процессуал ҳуқуқлари ва мажбуриятлари тушунтирилганлиги тўғрисидаги маълумотлар;
- 6) суд томонидан мажлис залидан чиқиб кетмасдан чиқарилган ажримлар;
- 7) ишда иштирок этувчи шахсларнинг оғзаки арзлари ва илтимосномалари;
- 8) гувоҳларнинг кўрсатувлари, экспертларнинг ўз хулосаларини оғзаки тушунтиришлари;

9) айрим процессуал ҳаракатлар бажарилганда олинган маълумотлар.

Баённома котиб томонидан суд мажлисининг ўзида ёки алоҳида процессуал ҳаракат бажарилган вақтда мажлисдан ташқарида тузилади. Баённома раислик қилувчи ва суд мажлиси котиби томонидан мажлиснинг эртаси кунидан кечиктирмай ёки бевосита шу ҳаракат бажарилганидан кейин имзоланиши керак.

Ҳўжалик судлов ишларини юритишнинг иштирокчилари баённома имзоланганидан кейин уч кунлик муддатда суд мажлисининг ёки процессуал ҳаракатнинг баённомаси билан танишиш ҳамда унинг тўла-тўқислиги ва тўғри тузилганлиги хусусида ўз фикр-мулоҳазаларини бериш ҳуқуқига эга.

Судья баённома хусусида фикр-мулоҳазалар қабул қилинганлиги ёки рад этилганлиги тўғрисида ажрим чиқаради.

12-МАВЗУ: ҲЎЖАЛИК СУДИНИНГ ҲЎЖАТЛАРИ

Ҳўжалик судининг ҳужжатлари тушунчаси ва унинг турлари. Ҳал қилув қарорини қабул қилиш. Ҳўжалик суди ҳал қилув қарори моҳияти ва аҳамияти. Ҳал қилув қарорига қўйиладиган талабларнинг асослари. Ҳал қилув қарорини таъминлаш. Ҳал қилув қарорларининг камчиликларини тўғрилаш. Ҳўжалик суди ҳал қилув қарорининг қонуний кучи. Ҳўжалик суди ажрими ва унинг турлари. Суд буйруғи.

Ҳўжалик суди низони мазмунан ҳал қилишда ҳал қилув қарори қабул қилади. Ҳўжалик судининг ҳал қилув қарори қонуний ва асослантирилган бўлиши керак. Ҳўжалик суди ҳал қилув қарорини мажлисда текширилган далиллар билангина асослайди.

Ҳал қилув қарори суд мажлисида ишни кўриш тутагандан кейин алоҳида хонада қабул қилинади. Ҳал қилув қарорини қабул қилиш вақтида хонада ишни кўраётган ҳўжалик суди таркибига кирувчи судьяларгина бўлиши мумкин.

Ишни ҳайъатда кўрганда ҳўжалик судининг ҳал қилув қарори кўпчилик овоз билан қабул қилинади.

Ҳўжалик суди ҳал қилув қарорини қабул қилишда:

- 1) далилларга баҳо беради;
- 2) иш учун аҳамиятли қайси ҳолатлар аниқланганлигини ва қайсилари аниқлалмаганлигини белгилайди;
- 3) ишда иштирок этувчи шахслар асос қилиб келтирган қайси қонун ҳужжатларини ушбу иш бўйича қўллаш мумкин эмаслигини ҳал қилади;
- 4) ушбу иш бўйича қайси қонун ҳужжатларини қўллаш зарурлигини белгилайди;
- 5) ишда иштирок этувчи шахсларнинг қандай ҳуқуқ ва мажбуриятлари борлигини белгилайди;
- 6) даввони қаноатлантириш лозимлиги ёки лозим эмаслигини ҳал қилади.

Ҳўжалик суди маслаҳат вақтида далилларни қўшимча равишда текширишни ёки иш учун аҳамиятли ҳолатларни аниқлашни давом эттиришни зарур деб топса, ишни кўришни янгидан бошлайди.

Хал қилув қарори суд мажлисида раислик қилувчи ёки ишни кўраётган судьялар таркибидаги бошқа судья томонидан ёзма баён қилиниб, мажлисда иштирок этаётган барча судьялар томонидан имзоланади.

Хўжалик суди хал қилув қарорини Ўзбекистон Республикаси номи билан қабул қилади.

Хўжалик судининг хал қилув қарори кириш, баён, асослантирувчи ва хулоса қисмларидан иборат бўлади.

Хал қилув қарорининг кириш қисмида уни қабул қилган хўжалик судининг номи, суд таркиби, суд мажлиси котиби, ишнинг тартиб рақами, иш кўрилган сана ва жой, ишда иштирок этувчи шахсларнинг номи, низо предмети, мажлисда ҳозир бўлган шахсларнинг фамилиялари ва ваколатлари кўрсатилади.

Хал қилув қарорининг баён қисмида даъво аризасининг, унинг юзасидан билдирилган мулоҳазанинг, бошқа тушунтиришларнинг, ишда иштирок этувчи шахслар аризаларининг қисқача баёни ифодаланиши лозим.

Хал қилув қарорининг асослантирувчи қисмида ишнинг хўжалик суди томонидан аниқланган ҳолатлари, хўжалик судининг бу ҳолатлар тўғрисидаги хулосаларига асос бўлган далиллар ва хўжалик суди у ёки бу далилларни рад қилишига ҳамда ишда иштирок этувчи шахслар асос қилиб келтирган қонун ҳужжатларини қўлламаслигига сабаб бўлган ваз, шунингдек суд хал қилув қарорини қабул қилишда таянган қонун ҳужжатлари кўрсатилиши лозим.

Хал қилув қарорининг хулоса қисмида ҳар бир даъво талабини қаноатлантириш ёки қаноатлантиришни рад этиш тўғрисидаги хулосалар бўлиши лозим.

Ишда бир неча даъвогар ва жавобгар иштирок этаётган бўлса, қарорда низо улардан ҳар бирига нисбатан қандай хал қилингани кўрсатилади.

Дастлабки даъво ва қарши даъво ва қарши даъво тўла ёки қисман қаноатлантирилганда хал қилув қарорининг хулоса қисмида даъволарни ўзара ҳисобга олиш натижасида ундирилиши лозим бўлган сумма кўрсатилади.

Хал қилув қарорининг хулоса қисмида ишда иштирок этувчи шахслар ўртасида суд ҳаражатларининг қандай тақсимланиши кўрсатилади. Агар хўжалик суди хал қилув қарорини ижро этиш тартибини белгиласа ёки унинг ижросини таъминлаш чораларини кўрса, бу тўғрида хал қилув қарорида кўрсатилади.

Хал қилув қарори қабул қилинганидан кейин иш кўрилган мажлиснинг ўзида раислик қилувчи томонидан эълон қилинади. Алоҳида ҳолларда ўта мураккаб ишлар юзасидан асослантирилган хал қилув қарорини тузиш кўпи билан уч кунга қолдирилиши мумкин, аммо хал қилув қарорининг хулоса қисми ишнинг муҳокамаси тугаган мажлиснинг ўзида эълон қилинади. Айни бир вақтда раислик қилувчи ишда иштирок этувчи шахслар асослантирилган хал қилув қарори билан қачон танишишлари мумкинлигини эълон қилади.

Хал қилув қарорининг эълон қилинган хулоса қисми барча судьялар томонидан имзоланиши ва ишга қўшиб қўйилиши лозим. Мажлисда раислик қилувчи хўжалик судининг хал қилув қарори устидан шикоят қилиш тартибини тушунтириб беради. Хўжалик судининг хал қилув қарори қабул қилингандан кейин бир ойлик муддат ўтгач кучга қиради. Ўзбекистон

Республикаси Олий ҳўжалик судининг ҳал қилув қарори қабул қилинган пайтдан кучга қиради. Апелляция шикоятни берилган тақдирда ҳал қилув қарори, агар у бекор қилинмаса, апелляция инстанцияси қарор чиқарган пайтдан қонуний кучга қиради. Хўжалик судининг ҳал қилув қарори қонуний кучга кирганидан кейин ижро этилади.

Давлат органларининг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ҳужжатларини ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги ҳал қилув қарорлари, шунингдек, қелишув битимини тасдиқлаш тўғрисидаги ажримлар дарҳол ижро этилади.

Хўжалик суди ишда иштирок этувчи шахсларнинг аризалари бўйича ХПКнинг 7-бобида белгиланган қоидалар асосида ҳал қилув қарорининг ижросини таъминлаш чораларини кўради.

Хўжалик судининг ҳал қилув қарори ишда иштирок этувчи шахсларга қабул қилинган кундан эътиборан беш кунлик муддатда топширилганлиги маълум қилинадиган буюртма ҳат орқали юборилади ёки тилхат олиб топширилади.

Ҳал қилув қарорини қабул қилган хўжалик суди қўйидаги ҳолларда қўшимча ҳал қилув қарори қабул қилади:

1) ишда иштирок этувчи шахслар далиллар тақдим этган бирон-бир талаб бўйича ҳал қилув қарори қабул қилинмаган бўлса;

2) суд ҳуқуқ масаласини ҳал қилиб, ундирилаётган сумма миқдорини, берилиши лозим бўлган мол-мулкни ёки жавобгар бажариши шарт бўлган ҳаракатларни кўрсатмаган бўлса;

3) суд ҳаражатлари тўғрисидаги масала ҳал қилинмаган бўлса. Қўшимча ҳал қилув қарорини қабул қилиш масаласи ҳал қилув қарори қонуний кучга киргунча қўйиши мумкин. Қўшимча ҳал қилув қарорини қабул қилиш масаласи суд мажлисида ҳал қилинади. Ишда иштирок этувчи шахслар мажлис вақти ва жойи тўғрисида топширилганлиги маълум қилинадиган буюртма ҳат орқали хабардор қилинади. Тегишли равишда хабардор қилинган ишда иштирок этувчи шахсларнинг келмаганлиги масалани кўришга тўсқинлик қилмайди.

Қўшимча ҳал қилув қарорини қабул қилиш рад этилган тақдирда ажрим чиқарилади. Хўжалик судининг қўшимча ҳал қилув қарорини қабул қилишни рад этиш тўғрисидаги ажрими устидан шикоят қилиниши (протест келтирилиши) мумкин.

Ҳал қилув қарори ноаниқ бўлган тақдирда, низои ҳал қилган хўжалик суди ишда иштирок этувчи шахснинг ёки суд ижросисининг аризасига кўра, ҳал қилув қарорини унинг мазмунини ўзгартирмаган ҳолда тушунтириб беришга, шунингдек, ишда иштирок этувчи шахснинг аризасига кўра ёки ўз ташаббуси билан йўл қўйилган ёзувдаги хатолар, ҳарфий хатолар ва ҳисоб-китобдаги янглишишларни, ҳал қилув қарорининг моҳиятига таъмаган ҳолда, тузатишга ҳақлидир.

Ҳал қилув қарорини тушунтириб бериш ва ёзувдаги хатолар, ҳарфий хатоларни ёки ҳисоб-китобдаги янглишишларни тузатиш тўғрисида ажрим чиқарилади. Ажрим устидан шикоят қилиш (протест келтириш) мумкин.

Хўжалик суди иш кўришни кейинга қолдирганда, иш юритишни тўхтатиб турганда, тугатганда, даъвои кўрмасдан қолдирганда, шунингдек,

ХПКда назарда тутилган бошқа ҳолларда алоҳида ҳужжат тарикасида ажрим чиқаради.

Алоҳида ҳужжат тарикасида чиқариладиган ажримда куйидагилар кўрсатилиши керак:

1) хўжалик судининг номи, ишнинг тартиб рақами, ажрим чиқарилган сана, суд таркиби, суд мажлиси котиби, низо предмети;

2) ишда иштирок этувчи шахсларнинг номи;

3) ажрим чиқарилаётган масала;

4) хўжалик суди ўз хулосаларини чиқаришга олиб келган сабаблар, бунда таянилган қонун ҳужжатлари;

5) кўриб чиқилаётган масала бўйича хулоса. Хўжалик суди суд мажлисида ишни кўраётганида суд муҳокамаси давомида ҳал этилишини талаб қиладиган масалалар бўйича алоҳида ҳужжат тарикасида расмийлаштирмасдан ажрим чиқаришга ҳақлидир. Ажрим оғзаки эълон қилинади ва суд мажлисининг баённомасига ёзиб қўйилади. Ажримда у қайси масала бўйича чиқарилаётгани, суд ўз хулосасини чиқаришга олиб келган сабаблар ҳамда кўриб чиқилаётган масала бўйича хулоса кўрсатилади.

Низони кўриш вақтида ташкилотлар, давлат органи ва бошқа орган, мансабдор шахс ёки фуқаронинг фаолиятида қонун ҳужжатлари бузилгани аниқланган тақдирда хўжалик суди хусусий ажрим чиқаришга ҳақлидир.

Хусусий ажрим тегишли ташкилотларга, давлат органларига ва бошқа органларга, мансабдор шахсларга, фуқароларга юборилади, улар бир ойлик муддатда хўжалик судига кўриган чоралар тўғрисида хабар қилишлари шарт.

Хусусий ажрим устидан шикоят қилиш мумкин.

Агар хўжалик низосини кўриб чиқиш чоғида суд мансабдор шахс хатти-ҳаракатларида жиноят аломатларини аниқласа: у жиноят иши кўзгатади ҳамда етказилган зарар ундирилишини таъминлаш учун унга тегишли мол-мулкни хатлаб қўяди.

Хўжалик суди алоҳида ҳужжат тарикасида ажрим чиқарган ҳолларда у ишда иштирок этувчи шахсларга ва унга дахлдор бошқа шахсларга чиқарилгандан кейин беш кунлик муддатда юборилади ёки тилхат олиб топширилади.

ХПКга мувофиқ устидан шикоят қилиниши мумкин бўлган ажримлар ишда иштирок этувчи шахсларга ва унга дахлдор бошқа шахсларга топширилганлиги маълум қилинадиган буюртма хат орқали юборилади.

Судья суд буйруғини ишни судда муҳокама қилмасдан, қардор ва ундирувчинини чақирмасдан ҳамда уларнинг тушунтиришларини эшитмасдан беради.

Судья куйидаги ҳолларда суд буйруғини беришни рад этади:

1) агар қардор билдирилган талабга рози бўлмаса;

2) ҳуқуқ тўғрисидаги мавжуд низони тақдим этилган ҳужжатлар асосида ҳал этиб бўлмайди деб ҳисобланса.

Судья суд буйруғини беришни рад этиш тўғрисида ажрим чиқаради. Суд буйруғини беришни рад этиш тўғрисидаги ажрим устидан шикоят қилиниши мумкин. Суд буйруғини беришни рад этиш ўша талаб бўйича умумий тартибда даъво тақдим этиш имкониятига тўсқинлик қилмайди.

Суд буйруғида қўйидагилар кўрсатилган бўлиши керак:

- 1) хўжалик судининг номи ва буйруқ берилган сана;
- 2) ишнинг тартиб рақами, судьянинг фамилияси ва исм-шарифининг бош ҳарфлари, талаб нима ҳақдалиги;
- 3) қарздор ва кредиторнинг номи, уларнинг манзиллари;
- 4) ундирилиши лозим бўлган пул суммасининг миқдори ёки талаб қилиб олинishi лозим бўлган мол-мулк, унинг қийматини кўрсатган ҳолша;
- 5) неустойка, агар тўланиши лозим бўлса;
- 6) қарздордан ундирувчи ёки давлат фойдасига ундирилиши лозим бўлган давлат божининг суммаси.

Суд буйруғи судья томонидан икки нусxada имзоланади, улардан бири ишда қолади, бошқаси хўжалик судининг гербли муҳри билан тасдиқланиб, ундирувчига берилади.

13-МАВЗУ: АЛОҲИДА ТОИФАДАГИ ИШЛАР БЎЙИЧА ИШ ЮРИТИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Банкротлик тўғрисидаги ишларни кўриш. Банкротлик тўғрисида иш қўзғатиш тартиби. Ишни суд муҳокамасига тайёрлаш. Хўжалик судининг ҳал қилув қарори. Тарафларнинг келишув битими.

Юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш тўғрисидаги ишлар. Судловга тегишли ишлар. Аризонинг мазмуни. Ишни кўришининг процессуал тартиби.

Ташкилотлар ва фуқароларнинг банкротлиги тўғрисидаги ишлар хўжалик суди томонидан хўжалик процессуал кодексда назарда тутилган қоидалар бўйича, банкротлик тўғрисидаги қонунда белгиланган хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда кўрилади.

Юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш тўғрисидаги аризалар ХПКнинг 112-моддасида назарда тутилган қоидаларга мувофиқ расмийлаштирилади.

Хўжалик суди юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аризачи бу фактларни тасдиқлайдиган тегишли ҳужжатларни бошқача тартибда олиш имкониятига эга бўлмаганда ёхуд йўқолган ёки йўқ қилиб юборилган ҳужжатларни тиклаш имконияти бўлмаган тақдирда аниқлайди.

Юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни аниқлаш тўғрисидаги ишлар хўжалик суди томонидан ХПКда назарда тутилган тартибда кўрилади

III БЎЛИМ. ҲАЛ ҚИЛУВ ҚАРОРЛАРИНИ ҚАЙТА КЎРИШ БЎЙИЧА ИШ ЮРИТИШ

14-МАВЗУ: АПЕЛЛЯЦИЯ ИНСТАНЦИЯСИДА ИШ ЮРИТИШ

Хўжалик суди ҳал қилув қарорларини қайта кўриш турлари. Апелляция шикоятини бериш ҳуқуқини амалга ошириш тартиби ва унинг субъектлари. Апелляция шикоятининг объектлари. Апелляция

шикоятларини кўрувчи хўжалик судлари. Апелляция шикоятларини келтириш мuddати, кўриш тартиби ва мазмуни. Апелляция инстанцияси қарорларини ўзгартириш ва рад қилиш асослари. Апелляция инстанциясининг ваколатлари. Апелляция инстанциясининг қарорлари ва уларга шикоят келтириш.

Ишда иштирок этувчи шахслар хўжалик судининг қонуний кучга кирмаган ҳал қилув қарори устидан апелляция шикояти бериш (протести келтириш)га ҳақлидир.

Апелляция шикояти (протести)ни биринчи инстанцияда ҳал қилув қарорини қабул қилган хўжалик судининг апелляция инстанцияси кўради.

Апелляция шикояти (протести) хўжалик суди ҳал қилув қарорини қабул қилгандан кейин бир ой ичида берилади.

Апелляция шикоятида (протестида) қуйидагилар кўрсатилиши керак:

1) шикоят (протест) йўлланган хўжалик судининг номи;

2) шикоят бераётган (протест келтираётган) шахснинг номи;

3) устидан шикоят берилаётган (протест келтирилаётган) ҳал қилув қарорини қабул қилган хўжалик судининг номи, ишнинг тартиб рақами ва ҳал қилув қарори қабул қилинган сана, низоининг предмети;

4) шикоят бераётган (протест келтираётган) шахснинг талаблари ва ҳал қилув қарорини нотўғри деб ҳисоблашининг асослари, бунга далил бўлган қонун ҳужжатлари ҳамда иш материаллари;

5) шикоятга (протестга) илова қилинаётган ҳужжатлар рўйхати.

Апелляция шикояти шикоят бераётган шахс ёки унинг вакили томонидан, апелляция протести эса прокурор томонидан имзоланади. Вакил томонидан имзоланган шикоятга унинг суд ҳужжатлари устидан шикоят қилиш ваколатини тасдиқловчи ишончнома, агар у аввал шу иш бўйича берилмаган бўлса, илова қилинади.

Шикоятга (протестга) шикоят (протест) нусхалари ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга юборилганлигини тасдиқловчи далиллар илова қилинади. Бундан ташқари шикоятга давлат божи тўланганлигини тасдиқловчи далиллар ҳам илова қилинади.

Апелляция шикояти (протести) бераётган шахс ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга шикоятнинг ва унга илова қилинган, бу шахсларда бўлмаган ҳужжатларнинг нусхаларини юборади.

Ишда иштирок этувчи шахс апелляция шикоятининг (протестининг) нусхасини олгач, унинг юзасидан ўз фикр-мулоҳазасини ва фикр-мулоҳазанинг нусхалари ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга юборилганини тасдиқловчи далилларни апелляция шикояти кўриладиган кунгача етиб боришини таъминлайдиган мuddатда хўжалик судига юборишга ҳақлидир.

Фикр-мулоҳаза ишда иштирок этувчи шахс ёки унинг вакили томонидан имзоланади. Вакил томонидан имзоланган фикр-мулоҳазага унинг ишга юритишга ваколатли эканлигини тасдиқловчи ишончнома илова қилинади.

Фикр-мулоҳазага аввал тақдим этилмаган ҳужжатлар илова қилиниши мумкин. Бу ҳолда фикр-мулоҳазага ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга уларда бўлмаган ҳужжатларнинг нусхалари юборилганини тасдиқловчи далиллар илова қилинади.

Судья апелляция шикоятини (протестини) қуйидаги ҳолларда қайтаради:

1) апелляция шикояти (протести) имзоланмаган ёхуд уни имзолашга ҳуқуқи бўлмаган шахс ёки мансаб мавқеи кўрсатилмаган шахс томонидан имзоланган бўлса;

2) апелляция шикоятига (протестига) унинг нусхалари ишда иштирок этувчи шахсларга жўнатилганлигини тасдиқловчи далиллар илова қилинмаган бўлса;

3) давлат божи белгиланган тартибда ва миқдорда тўланганлигини тасдиқловчи ҳужжатлар апелляция шикоятига илова қилинмаган бўлса, қонунда давлат божини тўлаш муддатини кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш имконияти назарда тутилган ҳолларда эса, бу ҳақда илтимоснома берилмаган ёхуд илтимоснома рад этилган бўлса;

4) апелляция шикояти (протести) белгиланган муддат ўтганидан кейин берилган бўлса ва унда ўтказиб юборилган муддатни тиклаш тўғрисида илтимоснома бўлмаса;

5) ишда иштирок этувчи шахсларга апелляция шикояти (протести) иш юритишга қабул қилингани тўғрисидаги ажрим юборилгунга қадар шикоятни (протестни) берган шахсдан уни қайтариш тўғрисида ариза тушган бўлса.

Апелляция шикоятини (протестини) қайтариш тўғрисида ажрим чиқарилади. Апелляция шикоятини (протестини) қайтариш тўғрисидаги ажрим устидан кассация шикояти бериш (протестни келтириш) мумкин.

Шикоят берган (протест келтирган) шахс ХПКнинг 162-моддаси биринчи қисмидаги 1, 2, 3-бандларда кўрсатилган ҳолатлар бартараф этилганидан кейин хўжалик судига апелляция шикояти (протести) билан умумий тартибда яна мурожаат қилишга ҳақли.

Судья апелляция шикоятини (протестини) иш юритишга қабул қилиш тўғрисида ажрим чиқаради. Ажримда апелляция шикоятини (протестини) кўриш вақти ва жойи кўрсатилади. Ажрим ишда иштирок этувчи шахсларга топширилганлиги маълум қилинадиган буюртма хат орқали юборилади.

Хўжалик суди ишни апелляция инстанциясида кўрганда ишда мавжуд ва қўшимча тақдим этилган далиллар бўйича ишни қайта кўради. Агар аризада қўшимча далилларни ўзига боғлиқ бўлмаган сабабларга кўра биринчи инстанция судига тақдим этиш имкониятига эга бўлмаганлигини асосласа, хўжалик суди қўшимча далилларни қабул қилади.

Суд апелляция шикоятини (протестини) баён этилган вазият билан чекланиб қолмайди ҳамда ҳал қилув қарорининг қонунийлиги ва асосланганлигини тўла ҳажмда текширади.

Иш биринчи инстанцияда кўрилганда тақдим этилмаган янги талаблар апелляция инстанциясида қабул қилинмайди ва кўрилмайди.

Хўжалик суди ишни апелляция инстанциясида кўргач:

1) суднинг ҳал қилув қарорини ўзгартиришга, шикоятни (протестни) эса қаноатландирмасликка;

2) ҳал қилув қарорини тўла ёки қисман бекор қилиб, янги қарор қабул қилишга;

3) ҳал қилув қарорини ўзгартиришга;

4) ҳал қилув қарорини тўла ёки қисман бекор қилиб, ишни юритишни тугатишга ёхуд даъвои тўла ёки қисман кўрмасдан қолдиришга;

5) ҳал қилув қарорини бекор қилишга ва ХПК 170-моддасининг иккинчи қисмида назарда тутилган асослар мавжуд бўлган тақдирда ишни янгидан кўриш учун юборишга ҳақлидир.

Куйидагилар хўжалик судининг ҳал қилув қарорини ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асос бўлади:

1) иш учун аҳамиятли ҳолатларнинг тўлиқ аниқланмаганлиги;

2) хўжалик суди аниқланган деб ҳисоблаган иш учун аҳамиятли ҳолатларнинг исботланмаганлиги;

3) ҳал қилув қароридан баён қилинган хулосаларнинг иш ҳолатларига мувофиқ келмаслиги;

4) моддий ёки процессуал ҳуқуқ нормаларининг бузилганлиги ёхуд нотўғри қўлланилганлиги.

Агар процессуал ҳуқуқ нормаларининг бузилиши ёки нотўғри қўлланилиши нотўғри ҳал қилув қарори қабул қилинишига олиб келган бўлса ёки олиб келиши мумкин бўлса, бу ҳол ҳал қилув қарорини ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асос бўлади.

Процессуал ҳуқуқ нормаларининг бузилиши ҳар қандай ҳолда ҳам биринчи инстанция хўжалик судининг ҳал қилув қарорини бекор қилиш учун асос бўлади, агар:

1) иш суд томонидан ноқонуний таркибда кўрилган бўлса;

2) суд ишни ишда иштирок этувчи, мажлис жойи ва вақти тўғрисида тегишли равишда хабардор қилинмаган шахслардан бирортасининг йўқлигида кўрган бўлса;

3) ишни кўришда суд иши юритилаётган тил тўғрисидаги қоидалар бузилган бўлса;

4) суд ишда иштирок этишга жалб қилинмаган шахсларнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари тўғрисида ҳал қилув қарори қабул қилган бўлса. Ушбу шахслар бундай ҳал қилув қарори устидан ХПКда белгиланган тартибда шикоят қилишга ҳақлидир;

5) ҳал қилув қарори судьялардан бирортаси томонидан имзоланмаган бўлса ёки ҳал қилув қароридан кўрсатилмаган судьялар томонидан имзоланган бўлса;

б) ҳал қилув қарори ишни кўрган таркибдаги судьялардан бошқа судьялар томонидан қабул қилинган бўлса;

7) ишда суд мажлисининг баённомаси бўлмаса ёки у ХПК 134 моддасининг учинчи қисмида кўрсатилган шахс томонидан имзоланмаган бўлса ҳисобга олинади.

Апелляция шикоятини (протестини) кўриш натижалари бўйича қарор қабул қилиниб, у барча судьялар томонидан имзоланади.

Қарорда куйидагилар кўрсатилиши лозим:

1) қарорни қабул қилган хўжалик судининг номи, қарор қабул қилинган сана, ишнинг тартиб рақами, қарорни қабул қилган суд таркиби, суд мажлиси котиби, мажлисда иштирок этган шахсларнинг фамилиялари ва ваколатлари, биринчи инстанцияда ҳал қилув қарори қабул қилинган сана ва ҳал қилув қарорини қабул қилган судьяларнинг фамилиялари;

2) ишда иштирок этувчи шахсларнинг номи, апелляция шикоятини (протести) берган шахсларнинг номи;

3) қабул қилинган ҳал қилув қарори мазмунининг қисқача баёни;

4) ҳал қилув қарорининг қонунийлиги ва асослилигини текшириш масаласи қўйилишига сабаб бўлган асослар;

5) апелляция шикоятини (протести) юзасидан билдирилган мулоҳазада баён қилинган важлар;

6) мажлисда иштирок этган шахсларнинг тушунтиришлари;

7) ишнинг хўжалик суди томонидан аниқланган ҳолатлари, хўжалик судининг шу ҳолатлар тўғрисидаги ҳулосаларига асос бўлган далиллар ҳамда хўжалик суди у ёки бу далилларни рад этишига ҳамда ишда иштирок этувчи шахслар асос қилиб келтирган қонуни ҳужжатларини қўлламаслигига сабаб бўлган важлар, шунингдек суд қарор қабул қилишда амал қилган қонун ҳужжатлари;

8) биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини бекор қилаётганда ёки ўзгартираётганда апелляция инстанцияси суди биринчи инстанция судининг ҳулосаларига қўшилмаганлигининг сабаблари;

9) апелляция шикоятини (протестини) кўриб чиқиш натижалари бўйича ҳулосалар;

10) суд харажатларининг тарафлар ўртасида тақсимланиши, қарор қабул қилинган вақтидан бошлаб қонуний кучга қиради. Қарор қабул қилинган кундан эътиборан беш кунлик муддатда ишда иштирок этувчи шахсларга топширилганлиги маълум қилинадиган буюртма хат орқали юборилади ёки тилхат олиб топширилади.

Хўжалик судининг ажримлари устидан ХПКда назарда тутилган ҳолларда шикоят қилинмиши (протест келтирилмиши) мумкин.

Хўжалик судининг ажрими устидан апелляция шикоятлари (протестлари) суднинг ҳал қилув қарори устидан берилган апелляция шикоятларини (протестларини) кўриш учун назарда тутилган тартибда кўрилади.

Хўжалик суди томонидан апелляция инстанциясида даъво аризасини қабул қилишни рад этиш, даъво аризасини қайтариш, иш юритишни тўхтатиб туриш, тугатиш, даъвони кўрмасдан қолдириш тўғрисидаги ажримлар бекор қилинган ҳолларда иш биринчи инстанция судига кўриш учун ўтказилади.

15-МАВЗУ: КАССАЦИЯ ИНСТАНЦИЯСИДА ИШ ЮРИТИШ

Кассация шикоятини келтириш ҳуқуқи: унинг субъектлари ва объектлари. Кассация шикоятини келтириш тартиби ва муддати.

Кассация шикоятининг мазмуни. Кассация шикоятини қайтариш. Кассация шикоятини иш юртишига қабул қилиш. Кассация инстанциясининг ваколатлари. Кассация инстанциясида ишни кўриш тартиби, муддати чегараси. Ҳал қилув қарорлари, қарорни, ажримни ўзгартириш ёки бекор қилиш асослари.

Кассация инстанцияси судининг қарори ва унинг кўрсатмалари мажбурийлиги.

Хўжалик судининг қонуний кучга кирган ҳал қилув қарори ҳамда апелляция инстанциясининг қарори устидан ишда иштирок этувчи шахслар кассация шикоятни беришга, прокурор эса кассация протести келтиришга ҳақлидир.

Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳўжалик судлари томонидан биринчи ва апелляция инстанцияларида қабул қилинган ҳал қилув қарорлари ва қарорларнинг қонунийлигини текширади.

Олий ҳўжалик судининг Раёсати шу суд томонидан биринчи инстанцияда қабул қилинган ҳал қилув қарорларининг қонунийлигини текширади.

Кассация шикоятни (протести) Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик судига ҳал қилув қарори, қарор қабул қилган ҳўжалик суди орқали берилади.

Ҳал қилув қарори, қарор қабул қилган ҳўжалик суди шикоят (протест) тушган кундан эътиборан беш кунлик муддатда уни Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик судига иш билан бирга юбориши шарт.

Кассация шикоятни (протести) ҳўжалик судининг ҳал қилув қарори ёки апелляция инстанциясининг қарори қонуний кучга кирганидан кейин бир ой давомида берилиши мумкин.

Кассация шикоятида (протестида) қуйидагилар кўрсатилиши керак:

1) шикоят (протест) йўлланаётган ҳўжалик судининг номи;

2) шикоят (протест) бераётган шахснинг ва ишда иштирок этувчи шахсларнинг номи;

3) устидан шикоят (протест) берилаётган ҳал қилув қарорининг ёки қарорни қабул қилган ҳўжалик судининг номи, ишнинг тартиб рақами ва ҳал қилув қарори, қарор қабул қилинган сана, низо предмети;

4) шикоят (протест) берган шахснинг талаблари, моддий ёхуд процессуал ҳуқуқ нормаларининг бузилиши ёки нотўғри қўлланилиши нимадан иборатлиги;

5) шикоятга (протестга) илова қилинаётган ҳужжатлар рўйхати.

Кассация шикоятида (протестида) ишнинг ҳолатлари исботланмаганлигини ёки ишда иштирок этувчи шахсларнинг ҳақиқий муносабатлари тўғрисида ҳал қилув қарори ёки қарорда баён қилинган ҳулосалар ишнинг ҳолатларига номувофиклигини далил қилиб келтиришга йўл қўйилмайди.

Кассация шикоятни уни бераётган шахс ёки унинг вакили томонидан имзоланади. Вакил томонидан имзоланган шикоятга унинг суд ҳужжатлари устидан шикоят қилиш ваколатини тасдиқловчи ишончнома, агар у аввал ушбу иш бўйича тақдим этилмаган бўлса, илова қилинади.

Шикоятга давлат божни тўланганлигини ва ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга шикоятнинг нусхалари юборилганлигини тасдиқловчи далиллар илова қилинади.

Кассация шикоятини (протестини) бераётган шахс ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга шикоят (протест) нусхасини ва унга илова қилинган, уларда бўлмаган ҳужжатларнинг нусхаларини юборadi.

Ишда иштирок этувчи шахс кассация шикоятининг (протестининг) нусхасини олганидан кейин унинг юзасидан ўз фикр-мулоҳазасини ҳамда

ишда иштирок этувчи шахсларга фикр-мулоҳаза нусхалари жўнатирилганини тасдиқловчи ҳужжатларни кассация шикоятни (протести) кўриб чиқиладиган кунгача етиб боришини таъминлайдиган муддатда хўжалик судига юборишга ҳақлидир.

Фикр-мулоҳаза ишда иштирок этувчи шахс ёки унинг вакили томонидан имзоланади. Вакил томонидан имзоланган фикр-мулоҳазага унинг ишни юритишга ваколати борлигини тасдиқловчи ишончнома илова қилинади.

Кассация шикоятни (протести) қуйидаги ҳолларда қайтарилади:

1) кассация шикоятни (протести) имзоланмаган ёки уни имзолашга ҳуқуқи бўлмаган шахс ёхуд мансаб мавқеи кўрсатилмаган шахс томонидан имзоланган бўлса;

2) шикоят (протест) ҳал қилув қарорини қабул қилган хўжалик судини четлаб ўтган ҳолда юборилган бўлса;

3) кассация шикоятига (протестига) ишда иштирок этувчи шахсларга унинг нусхалари жўнатирилганини тасдиқловчи далиллар илова қилинмаган бўлса;

4) кассация шикоятига белгиланган тартибда ва миқдорда давлат божи тўланганлигини тасдиқловчи ҳужжатлар илова қилинмаган бўлса, қонунда давлат божи тўлашни кечиктириш, бўлиб-бўлиб тўлаш имконияти назарда тутилган ҳолларда эса, бу ҳақда илтимоснома берилмаган ёхуд илтимоснома рад этилган бўлса;

5) кассация шикоятни (протести) белгиланган муддат ўтганидан кейин берилган бўлса ва ўтказиб юборилган муддатни тиклаш тўғрисида илтимоснома бўлмаса;

6) кассация шикоятида (протестида) моддий ёки процессуал ҳуқуқ нормаларини бузиш ёки нотўғри қўлланиш нимадан иборатлиги кўрсатилган бўлмаса;

7) ишда иштирок этувчи шахсларга кассация шикоятни (протести) иш юритишга қабул қилингани тўғрисидаги ажрим юборилгунга қадар шикоятни (протестни) берган шахсдан уни қайтариш тўғрисида ариза тушган бўлса.

Кассация шикоятни (протести) биринчи инстанция судининг судьяси томонидан қайтарилади. Агар шикоятни (протестни) қайтариш асослари кассация инстанциясида аниқланган бўлса, шикоятни (протестни) шу инстанция судининг судьяси қайтаради. Кассация шикоятини (протестини) қайтариш тўғрисида ажрим чиқарилади. Кассация шикоятини (протестини) қайтариш тўғрисида биринчи инстанция судьяси томонидан чиқарилган ажрим устидан кассация инстанциясига шикоят қилиниши (протест келтирилиши) мумкин.

ХПКнинг 180-модда биринчи қисмининг 1, 2, 3, 4, 6-бандларида кўрсатилган ҳолатлар баргараф этилгач, шикоятни (протестни) берган шахс кассация шикоятни (протести) билан хўжалик судига умумий тартибда яна мурожаат қилишга ҳақли.

Кассация шикоятни (протести) иш юритишга қабул қилингани тўғрисида судья ажрим чиқаради. Ажримда кассация шикоятини (протестини) кўриш вақти ва жойи кўрсатилади. Ажрим ишда иштирок этувчи шахсларга топширилганлиги маълум қилинадиган буюртма хат

орқали юборилади. Ишда иштирок этувчи шахсларнинг илтимосномасига кўра, кассация инстанциясининг хўжалик суди биринчи инстанция ва апелляция инстанцияси судларида қабул қилинган ҳал қилув қарорининг, қарорнинг ижросини кассация инстанциясида иш юритиш тамомлангунга қадар тўхтатиб туришга ҳақли.

Иш кассация инстанциясида ушбу бобда назарда тутилган хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда биринчи инстанция хўжалик суди томонидан ишни кўриш қоидалари асосида кўрилади. Бунда биринчи инстанция учунгина белгиланган қоидалар қўлланилмайди.

Кассация шикоятни берган шахс қарор чиқарилгунга қадар ундан воз кечишга ҳақли.

Суд шикоятдан воз кечишни ХПК 40-моддасининг тўртинчи қисмида назарда тутилган асослар бўйича рад этиб, ишни кассация тартибида кўришга ҳақли.

Протест келтирган прокурор, шунингдек юқори турувчи прокурор суд мажлиси бошлангунча протестни чақириб олишга ҳақли. Протест чақириб олингани ҳақида ишда иштирок этувчи шахслар хабардор қилинади.

Суд кассация шикоятидан воз кечишни қабул қилса ёки протест чақириб олинса, агар ҳал қилув қарори, қарор устидан ишда иштирок этувчи бошқа шахслар шикоят қилмаган бўлсалар, кассация инстанциясида иш юритишни тугатади. Хўжалик суди кассация инстанциясида иш юритишни тугатиш тўғрисида ажрим чиқаради. Хўжалик судининг ҳал қилув қарори ёки апелляция инстанциясининг қарори устидан кассация шикояти (протести) иш билан бирга Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик судига тушган кундан эътиборан бир ойлик муддатда кўрилади.

Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик судининг ҳал қилув қарори устидан кассация шикояти (протести) унинг Раёсати томонидан бир ойлик муддатда кўрилади.

Хўжалик суди ишни кассация инстанциясида кўрганида моддий ва процессуал ҳуқуқ нормалари биринчи инстанция ва апелляция инстанцияси судида тўғри қўлланилганлигини текширади.

Кассация инстанцияси хўжалик суди ишни кўрганидан кейин қуйидагиларга:

1) биринчи инстанциянинг ҳал қилув қарорини ва (ёки) апелляция инстанциясининг қарорини ўзгартирмасдан, шикоятни (протестни) аса қаноатлангирмасдан қолдиришга;

2) биринчи инстанциянинг ҳал қилув қарорини ва (ёки) апелляция инстанциясининг қарорини тўла ёки қисман бекор қилиш ҳамда янги қарор қабул қилишга;

3) биринчи инстанциянинг ҳал қилув қарорини ва (ёки) апелляция инстанциясининг қарорини, агар қабул қилинган ҳал қилув қарори ва қарор етарлича асосланмаган бўлса, бекор қилиш ҳамда ишни ҳал қилув қарори ва (ёки) қарори бекор қилинган хўжалик суди инстанциясига янгидан кўриш учун топширишга;

4) биринчи инстанциянинг ҳал қилув қарорини ва (ёки) апелляция инстанциясининг қарорини ўзгартиришга;

5) биринчи инстанциянинг ҳал қилув қарорини ва (ёки) апелляция инстанциясининг қарорини тўла ёки қисман бекор қилиш ва иш юритишни тугатиш ёхуд даъвои тўла ёки қисман кўрмасдан қолдиришга;

б) аввал қабул қилинган ҳал қилув қарорларидан ёки қарорлардан бирини кучда қолдиришга ҳақлидир.

Моддий ёки процессуал ҳуқуқ нормаларининг бузилиши ёхуд нотўғри қўлланилиши хўжалиқ судининг ҳал қилув қарорини ёки қарорини ўзгартириш ёхуд бекор қилиш учун асос бўлади.

Процессуал ҳуқуқ нормаларининг бузилиши ёки нотўғри қўлланилиши, агар бу бузилиш нотўғри ҳал қилув қарори қабул қилинишига олиб келган ёки олиб келиши мумкин бўлса, ҳал қилув қарорини ёки қарорни ўзгартириш ёхуд бекор қилиш учун асос бўлади.

Процессуал ҳуқуқ нормаларининг бузилиши қуйидаги ҳолларда ҳал қилув қарорини ёки қарорни бекор қилиш учун асос бўлади:

1) иш хўжалиқ суди томонидан ноқонуний таркибда кўрилган бўлса;

2) иш хўжалиқ суди томонидан ишда иштирок этувчи, мажлис вақти ва жойи тўғрисида тегишли равишда хабардор қилинмаган шахслардан биронтасининг йўқлигида кўрилган бўлса;

3) ишни кўришда суд иши юритилмаган тил тўғрисидаги қондалар бузилган бўлса;

4) хўжалиқ суди ҳал қилув қарорини ёки қарорни қабул қилишда қайси қонун ҳужжатига амал қилганлиги ҳал қилув қароридан ёки қарорда кўрсатилмаган бўлса;

5) хўжалиқ суди ишда иштирок этишга жалб қилинмаган шахсларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисида ҳал қилув қарори ёки қарор қабул қилган бўлса. Мазкур шахслар бундай ҳал қилув қарори ёки қарор устидан ХПКда белгиланган тартибда шикоят қилишга ҳақли;

6) ҳал қилув қарори ёки қарор судьялардан бири томонидан имзоланмаган бўлса ёхуд ҳал қилув қарори ёки қарорда кўрсатилганидан бошқа судьялар томонидан имзоланган бўлса;

7) ҳал қилув қарори ишни кўрган суд таркибига кирмаган судьялар томонидан қабул қилинган бўлса;

8) ишда суд мажлисининг баённомаси бўлмаса ёки у ХПК 134-моддасининг учинчи қисмида кўрсатилган шахс томонидан имзоланмаган бўлса эътироф этилади.

Кассация шикоятини (протестини) кўриш натижалари бўйича қарор қабул қилиниб, у барча судьялар томонидан имзоланади.

Қарорда қуйидагилар кўрсатилиши лозим:

1) қарорни қабул қилган хўжалиқ судининг номи, ишнинг тартиб рақами ва қарор қабул қилинган сана, қарорни қабул қилган суд таркиби, мажлисда ҳозир бўлган шахсларнинг фамилиялари ва ваколатлари;

2) кассация шикоятини (протестини) берган шахснинг ва ишда иштирок этувчи шахсларнинг номи;

3) ишни биринчи ва апелляция инстанцияларида кўрган хўжалиқ судининг номи, ишнинг тартиб рақами, ҳал қилув қарори, қарор қабул қилинган сана, уни қабул қилган судьяларнинг фамилиялари;

4) қабул қилинган ҳал қилув қарори, қарор мазмунининг қисқача баёни;

5) ҳал қилув қарори, қарорнинг қонунийлигини текшириш тўғрисида масала қўйилишига сабаб бўлган асослар;

6) кассация шикоятни (протести) юзасидан мулоҳазада баён қилинган важлар;

7) мажлисда ҳозир бўлган шахсларнинг тушунтиришлари;

8) хўжалик суди ишда иштирок этувчи шахслар асосланган қонун ҳужжатларини қўлламаслигининг сабаблари, шунингдек, суд қарорни қабул қилишда амал қилган қонун ҳужжатлари;

9) биринчи инстанциянинг ҳал қилув қарорини, апелляция инстанциясининг қарорини бекор қилганда ёки ўзгартирганда кассация инстанцияси суди биринчи инстанция ёки апелляция инстанцияси судининг хулосаларига рози бўлмаганлигининг сабаблари;

10) кассация шикоятини (протестини) кўриш натижалари бўйича хулосалар;

11) агар иш янгидан кўриш учун топшириладиган бўлса, ишда иштирок этаётган шахслар ва хўжалик суди томонидан бажарилиши керак бўлган ҳаракатлар;

12) ишда иштирок этувчи шахслар ўртасида суд ҳаражатларининг тақсимланиши қабилад.

Қарор қабул қилинган кундан эътиборан беш кунлик муддатда ишда иштирок этувчи шахсларга топширилганлиги маълум қилинадиган буюртма хат орқали юборилади ёки тилхат олиб топширилади.

Қарор қабул қилинган пайтдан бошлаб қонуний кучга киради ва унинг устидан шикоят қилиш мумкин эмас.

Ишни кассация инстанциясида кўрган хўжалик судининг қарорда баён қилинган кўрсатмалари ишга янгидан кўраётган суд учун мажбурийдир.

Ишни кассация инстанциясида кўрган хўжалик суди у ёки бу далилнинг тўғрилиги ёки тўғри эмаслиги, бир далилнинг бошқаларидан устуңлиги, иш янгидан кўрилганида қандай ҳал қилув қарори қабул қилиниши тўғрисидаги масалаларни аввалдан ҳал қилиб қўйишга ҳақли эмас.

16-МАВЗУ: НАЗОРАТ ТАРТИБИДА ИШ ҚУРИТИШ

Хўжалик судларининг ҳал қилув қарорлари ва қарорларини назорат тартибида қайта кўришнинг мазмуни ва аҳамияти.

Хўжалик судларининг ҳал қилув қарорлари ва қарорларига назорат тартибида протест келтириш ҳуқуқига эга бўлган шахслар. Протест келтириш ва уни кўриш тартиби. Ҳал қилув қарорлари, ажримлари ва қарорларини назорат тартибида ўзгартириш ёки бекор қилиш асослари. Ишни назорат тартида кўриш натижалари бўйича қарор қабул қилиш тартиби ва хўжалик суди кўрсатмаларининг мажбурийлиги.

Ўзбекистон Республикаси хўжалик судларининг қонуний кучга кирган ҳал қилув қарорлари ва қарорлари ХПКнинг 193-моддасида кўрсатилган мансабдор шахсларнинг протестлари бўйича назорат тартибида қайта кўрилиши мумкин, Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик суди Раёсатининг қарорлари бундан мустасно.

Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик судининг Раиси ва унинг ўринбосарлари, Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ва унинг ўринбосарлари Ўзбекистон Республикасининг ҳар қандай ҳўжалик суди қабул қилган ҳал қилув қарорлари ва қарорлар устидан протест келтиришга ҳақли, Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Раёсатининг қарорлари бундан мустасно.

ХПКнинг 193-моддасида кўрсатилган шахслар протест келтирган тақдирда Ўзбекистон Республикасининг Олий ҳўжалик суди тегишли ҳал қилув қарорининг, қарорнинг ижросини назорат тартибида иш юритиш тамомлангунга қадар тўхтатиб туриши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик судининг Раёсати барча ҳўжалик судларининг ҳал қилув қарорлари ва қарорлари устидан келтирилган протестлар бўйича ишларни назорат тартибида кўради.

ХПКнинг 193-моддасида кўрсатиб ўтилган мансабдор шахслар назорат тартибида протест келтиришга асослар мавжудлиги масаласини ҳал этиш учун ишни тегишли ҳўжалик судидан талаб қилиб олишга ҳақли.

Протест келтириш учун асослар мавжуд бўлганда, шу жумладан ишда иштирок этувчи шахснинг аризаси муносабати билан ХПКнинг 193-моддасида кўрсатилган мансабдор шахс протест келтиради ва уни иш билан бирга Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик судининг Раёсатига юборади. Ҳўжалик судининг қонуний кучга кирган ҳал қилув қарорига ва қарорига протест келтириш тўғрисидаги ариза иш апелляция ёки кассация инстанцияси судида кўрилганидан кейин берилиши мумкин. Протест келтириш учун асослар йўқлиги тўғрисида ариза берган шахс хабардор қилинади.

Протестнинг нусхалари ишда иштирок этувчи шахсларга юборилади. Назорат тартибида протест келтирган мансабдор шахс уни ишни кўриш бошланганидан аввал қақриб олишга ҳақли. Протест қақриб олингани тўғрисида ишда иштирок этувчи шахслар хабардор қилинади.

Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Раёсати протестни кўришда Олий ҳўжалик суди судьясининг ишнинг ҳолатлари ва протест важдари тўғрисидаги маърузасини эшитгади.

Тушунтиришлар бериш учун Раёсат мажлисига ишда иштирок этувчи шахслар қақрилиши мумкин. Бундай ҳолда уларга Раёсат мажлисининг вақти ва жойи тўғрисида хабарномалар юборилади. Уларнинг келмаганлиги ишни кўриб чиқишга тўсиқ бўлмайди.

Ишни назорат тартибида кўришда Ўзбекистон Республикасининг Бош прокурори ёки унинг ўринбосари иштирок этиб, ўзи келтирган протестни қувватлайди ёки Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Раиси ёки унинг ўринбосари келтирган протест бўйича кўрилаётган иш юзасидан ҳулоса беради.

Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик судининг Раёсати ишни назорат тартибида кўриб:

- 1) ҳўжалик судининг ҳал қилув қарорини, қарорини ўзгартирмасдан, протестни эса қаноатлантирмасдан қолдиришга;
- 2) ҳал қилув қарорини, қарорни тўла ёки қисман бекор қилиб, ишни янгидан кўриш учун юборишга;
- 3) ҳал қилув қарорини, қарорни ўзгартириб ёки бекор қилиб, ишни янгидан кўришга юбормасдан янги қарор қабул қилишга;

4) ҳал қилув қарорини, қарорни тўла ёки қисман бекор қилиб, иш юртишини тугатишга ёхуд даъвои тўла ёки қисман кўрмасдан қолдиришга;

5) иш бўйича илгари қабул қилинган ҳал қилув қарорлари ёки қарорлардан бирини қучда қолдиришга ҳақли бўлади.

Суд ҳужжатининг ноқонунийлиги ёки асоссизлиги ҳал қилув қарорини, қарорни назорат тартибда ўзгартириш ёки бекор қилиш учун асос бўлади.

Ҳўжалик судининг мазмунан тўғри бўлган ҳал қилув қарори, қарори юзаси асослар бўйичагина бекор қилиниши мумкин эмас.

Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик судининг Раёсати ишни назорат тартибда кўриш натижалари бўйича қарор қабул қилади. Агар Раёсатнинг ҳозир бўлган аъзоларидан кўпчилиги ёқлаб овоз берса, қарор қабул қилинган ҳисобланади. Раёсат аъзолари овоз беришда бетараф қолишга ҳақли эмас.

Раёсат қарори Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик судининг Ранси томонидан имзоланади.

Раёсат қарори қабул қилинган пайтдан бошлаб қонуний қучга қиради.

Раёсат қарори қабул қилинган қундан эътиборан беш қунлик муддатда ишда иштирок этувчи шахсларга топширилганлиги маълум қилинадиган буюртма хат орқали юборилади.

Ишни назорат тартибда кўрган ҳўжалик судининг ҳал қилув қарорини, қарорни бекор қилиш тўғрисидаги қарориде баён этилган кўрсатмалари шу ишни янгидан кўраётган ҳўжалик суди учун мажбурийдир.

Ишни назорат тартибда кўрган ҳўжалик суди ҳал қилув қарориде, қарорда аниқланмаган ёхуд рад этилган ҳолатларни аниқлашга ёки исботланган деб ҳисоблашга, у ёки бу далилнинг тўғрилиги ёки нотўғрилиги, бир далилнинг бошқаларидан устурилиги, ишни янгидан кўришда қандай ҳал қилув қарори, қарор қабул қилиниши кераклиги масалаларини олдиндан ҳал қилишга ҳақли эмас.

17-МАВЗУ: ҲЎЖАЛИК СУДИНИНГ ҚОНУНИЙ ҚУЧГА ҚИРГАН ҲУЖЖАТЛАРИНИ ЯНГИ ОЧИЛГАН ҲОЛАТЛАРИ БЎЙИЧА ҚАЙТА КЎРИШ

Янги очилган ҳолатлар бўйича ишни қайта кўриш асослари.

Янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш тўғрисидаги аризани бериш тартиби ва муддати.

Қонуний қучга қирган суд ҳужжатларини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўрувчи ҳўжалик судлари, улар томонидан аризаларни текширишининг процессуал тартиби, қайта кўриш натижаларини расмилаштириши.

Ҳўжалик суди ўзи қабул қилган ва қонуний қучга қирган суд ҳужжатини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриши мумкин.

Суд ҳужжатини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш учун қуйидагилар асос бўлади:

1) аризачига маълум бўлмаган ва маълум бўлиши мумкин бўлмаган, иш учун муҳим ҳолатлар;

2) гувоҳнинг била туриб ёлгон кўрсатувлар бергани, экспертнинг била туриб ёлгон ҳулоса бергани, таржимоннинг била туриб нотўғри таржима қилгани, ҳужжатлар ёки ашёвий далилларнинг сохталлиги, бу ҳол суднинг қонуний қучга қирган ҳукми билан аниқланган ва ноқонуний ёки асосланмаган суд ҳужжати қабул қилинишига сабаб бўлган бўлса;

3) ишда иштирок этувчи шахслар ёхуд улар вакиллари ёки судьяларнинг шу ишни кўриш вақтидаги суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланган жиноий қилмишлари;

4) ушбу ҳал қилув қарорини қабул қилишга асос бўлган ҳўжалик суднинг ҳужжати ёки суднинг ҳал қилув қарори, ҳукми ёхуд бошқа органнынг қарори бекор қилинганлиги.

Қонуний кучга кирган суд ҳужжатини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш тўғрисидаги ариза ишда иштирок этувчи шахслар томонидан шу ҳужжатни қабул қилган ҳўжалик судга суд ҳужжатини қайта кўриш учун асос бўлиб хизмат қилувчи ҳолатлар очилган қундан эътиборан бир ойдан кечиктирмай берилиши мумкин. Аризага унинг нусхалари ва унга илова қилинган ҳужжатларнинг нусхалари ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга юборилганини тасдиқловчи ҳужжатлар илова қилинади. Ариза белгиланган муддат ўтгандан кейин берилса ва ўтказиб юборилган муддатни тиклаш тўғрисида илтимоснома бўлмаса ёхуд ариза нусхалари ва унга илова қилинган ҳужжатларнинг нусхалари ишда иштирок этувчи бошқа шахсларга юборилганини тасдиқловчи далиллар тақдим этилмаса, у судья томонидан аризага қайтарилди. Аризани қайтариш тўғрисида ажрим чиқарилади. Ажрим устидан шикоят қилиш (протест келтириш) мумкин.

Биринчи инстанцияда қабул қилиниб, қонуний кучга кирган ҳал қилув қарори, ажрим шу ҳал қилув қарорини, ажримни қабул қилган ҳўжалик суди томонидан қайта кўрилади.

Янги очилган ҳолатлар бўйича апелляция, кассация ёки назорат инстанциясининг суд ҳужжати ўзгартирилган ёки янги суд ҳужжати қабул қилинган қарорлари ва ажримларини қайта кўриш ҳўжалик судининг суд ҳужжати ўзгартирилган ёки янги суд ҳужжати қабул қилинган инстанцияси томонидан амалга оширилади.

Ҳўжалик суди қонуний кучга кирган суд ҳужжатини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш тўғрисидаги аризани у тушган қундан эътиборан бир ойлик муддатда ўз мажлисида кўради. Аризага ва ишда иштирок этувчи бошқа шахслар мажлис вақти ва жойи тўғрисида топширилганлиги маълум қилинадиган буюртма хат орқали хабардор қилинади. Бироқ уларнинг келмаганлиги аризани кўришга тўсқинчилик қилмайди.

Ҳўжалик суди қонуний кучга кирган суд ҳужжатини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш тўғрисидаги аризани кўриб, аризани қаноатлантиради ва суд ҳужжатини бекор қилади ёхуд қайта кўришни рад этади.

Суд ҳужжатини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш тўғрисидаги аризани қаноатлантиришни рад этиш ҳақидаги ҳўжалик судининг ажрими устидан шикоят қилиш (протест келтириш) мумкин.

Суд ҳужжати бекор қилинган тақдирда иш ҳўжалик суди томонидан ХПКда белгиланган қондалар бўйича кўрилади.

IV БЎЛИМ. СУД ҲУЖЖАТЛАРИНИ ИЖРО ЭТИШ

18-МАВЗУ: СУД ҲУЖЖАТЛАРИНИ ИЖРО ЭТИШ

Конуний кучга кирган суд ҳужжатларини ижро қилиш хўжалик судлов процессининг ахуловчи босқичи.

Суд ҳужжатларини ижро этиш тартиби. Ижро варақаси, унинг мазмуни, ижро варақасини ижрога тақдим этиш муддати, унинг бузилиши ва тикланиши.

Суд ҳужжати ижросини кечиктириш ёки уни бўлиб-бўлиб ижро этиш, ижро этиш тартиби ва усулини ўзгартириш. Суд ҳужжатининг қайтарма ижроси.

Суд ҳужжатларини ижро этмаганлик учун жавобгарлик.

Конуний кучга кирган суд ҳужжатлари Ўзбекистон Республикасининг бугун ҳудудида барча давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар томонидан ХПҚда ва бошқа қонунларда белгиланган тартибда ижро этилади.

Суд ҳужжатини мажбурий ижро этиш шу ҳужжатни қабул қилган хўжалик суди томонидан бериладиган ижро варақаси асосида амалга оширилади.

Ижро варақаси ундирувчига суд ҳужжати қонуний кучга киргандан кейин берилади. Пул маблағларини бюджет даромадига ундириш учун ижро варақаси қарздор турадиган жойдаги солиқ органига юборилади. Пул маблағларини ундириш учун ижро варақаси ундирувчи томонидан банкка ёки бошқа кредит муассасасига, бошқа ҳолларда эса суд ижрочисига юборилади.

Агар суд ҳужжати бир неча даъвогар фойдасига ёки бир нечта жавобгарга қарши қабул қилинган бўлса ёхуд ижро турли жойларда амалга оширилиши керак бўлса, ижро варақалари суд ҳужжатининг қайси қисми ушбу ижро варақаси бўйича ижро этилиши кўрсатилган ҳолда берилади.

Ижро варақасида қуйидагилар кўрсатилиши керак:

- 1) ижро варақасини берган хўжалик судининг номи;
- 2) ижро варақаси берилган иш ва унинг тартиб рақами;
- 3) ижро этилиши лозим бўлган суд ҳужжати қабул қилинган сана;
- 4) ундирувчининг ва қарздорнинг номи, уларнинг манзиллари;
- 5) суд ҳужжатининг ҳулоса қисми;
- 6) суд ҳужжати қонуний кучга кирган сана;

7) ижро варақаси берилган сана ва унинг амал қилиш муддати. Агар хўжалик суди томонидан ижро варақаси берилгунча суд ҳужжатини ижро этишни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб ижро этишга рухсат берилган бўлса, унда ижро варақасининг муддати қачондан ўта бошлаши кўрсатилади.

Ижро варақасини судья имзолайди ва у хўжалик судининг гербли муҳри билан тасдиқланади. Ижро варақаси суд ҳужжати қонуний кучга кирган кундан ёхуд ижрони кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб ижро этишда белгиланган муддат тугаган кундан ёхуд ижро варақасини ижрога тақдим

этиш учун ўтказиб юборилган муддатни тиклаш тўғрисида ажрим чиқарилган кундан бошлаб олти ойдан кечиктирмасдан такдим этилиши мумкин.

Агар суд ҳужжатининг ижро этилиши тўхтатиб турилган бўлса, у тўхтатиб турилган вақт ижро варақаси ижрога такдим этиладиган олти ойлик муддатга қўшиб ҳисобланмайди.

Ижро варақасини ижро этишга такдим этиш муддати ижро варақасини ижро этишга такдим этиш, суд ҳужжатини қисман ижро этиш билан узилади.

Ижро варақасини ижро этиш имконияти йўқлиги сабабли у ундирувчига қайтарилган тақдирда, ижро варақасини такдим этиш учун янги муддат у қайтарилган кундан бошлаб ҳисобланади. Ижро варақасини ижрога такдим этиш муддати хўжалик суди томонидан узрли деб топилган сабаблар билан ўтказиб юборилганда, ўтказиб юборилган муддат тикланиши мумкин. Ўтказиб юборилган муддатни тиклаш тўғрисидаги ариза суд ҳужжатини қабул қилган хўжалик судига берилади. Ариза хўжалик судининг мажлисида ундирувчи ва қарздор топширилганлиги маълум қилинадиган буюртма хат орқали хабардор қилинган ҳолда қўрилади. Бироқ уларнинг келмаганлиги аризани қўришга тўсқинлик қилмайди. Аризани қўриш натижалари бўйича ажрим чиқарилиб, у ундирувчи ва қарздорга юборилади. Ижро варақаси йўқолган тақдирда суд ҳужжатини қабул қилган хўжалик суди ундирувчининг аризаси бўйича унинг дубликатини бериши мумкин. Ариза ижро варақасини ижрога такдим этиш учун белгиланган муддат ўтгунча берилиши мумкин. Ариза хўжалик судининг мажлисида, ундирувчи ва қарздор топширилганлиги маълум қилинадиган буюртма хат орқали хабардор қилинган ҳолда қўрилади. Бироқ уларнинг келмаганлиги аризани қўришга тўсқинлик қилмайди. Аризани қўриш натижалари бўйича ажрим чиқарилиб, у ундирувчи ва қарздорга юборилади. Хўжалик суди ундирувчи, қарздор ёки суд ижрочисининг аризасига кўра суд ҳужжатининг ижросини кечиктириш ёки уни бўлиб-бўлиб ижро этишга, ижро этиш усулини ва тартибни ўзгартиришга ҳақли.

Хўжалик суди қарздорга ҳужжатни кечиктириб ёки бўлиб-бўлиб ижро этиш имконини берар экан, ХПКнинг 7-бобида назарда тутилган тартибда суд ҳужжатининг ижро этилишини таъминлаш чораларини қўриши мумкин.

Суд ҳужжатининг ижросини кечиктириш ёки уни бўлиб-бўлиб ижро этиш уни ижро этиш усулини ва тартибни ўзгартириш масалалари хўжалик судининг мажлисида, ундирувчи ва қарздор топширилганлиги маълум қилинадиган буюртма хат орқали хабардор қилинган ҳолда қўрилади.

Аризани қўриш натижалари бўйича ажрим чиқарилиб, у ундирувчи ҳамда қарздорга юборилади. Кўрсатиб ўтилган ажримлар устидан шикоят қилиш (протест келтириш) мумкин.

Суд ҳужжати (ижро варақаси) топширилган банк ёки бошқа кредит муассасаси пул маблағларини ундириш тўғрисидаги суд ҳужжатини ижро этмаганлиги учун унга хўжалик суди ундирилиши керак бўлган сумманинг эллик фонизгача миқдорда жарима солади.

Суд ҳужжатида (ижро варақасида) кўрсатилган ҳаракатларни бажариш зиммасига юклатилган шахс ана шу ҳаракатларни бажармаганлиги учун унга энг кам иш ҳақининг икки юз бараваригача миқдорда жарима солинади.

Жаримани тўлаш суд ҳужжатини ижро этиш мажбуриятидан озод қилмайди.

19-МАВЗУ: ХОРИЖИЙ ТАШКИЛОТЛАР, ХАЛҚАРО ТАШКИЛОТЛАР ВА ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ АМАЛГА ОШИРАЁТГАН ЧЕТ ЭЛЛИК ФУҚАРОЛАР, ФУҚАРОЛИГИ БЎЛМАГАН ШАХСЛАР ИШТИРОКИДА ИШЛАРНИ КЎРИШ

Хорижий ташкилотлар, халқаро ташкилотлар ва тадбиркорлик фаолиятини амалга ошираётган чет эллик фуқаролар, фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг процессуал ҳуқуқлари.

Чет эллик шахслар иштирокида суд ишларини юритиш ва унда хўжалик судларининг ваколатлари.

Суд иммунитетини тушунчаси. Чет давлат суди томонидан айни бир шахслар ўртасида, айни бир предмет тўғрисида ва айни бир асослар бўйича низола юзасидан ишларни кўришининг процессуал оқибатлари.

Ўзбекистон Республикаси хўжалик судларининг чет давлатлар судларининг топшириқларини ижро этмаслик ҳолатлари.

Чет эл ташкилотлари, халқаро ташкилотлар ва тадбиркорлик фаолиятини амалга ошираётган чет эллик фуқаролар, фуқаролиги бўлмаган шахслар (бундан буён матнда чет эллик шахслар деб юритилади) ўзларининг бузилган ёки низолаштилаётган ҳуқуқлари ва қонун билан муҳофаза қилинадиган манфаатларини ҳимоя қилиш учун Ўзбекистон Республикасининг хўжалик судларига мурожаат қилиш ҳуқуқига эга.

Чет эллик шахслар Ўзбекистон Республикаси ташкилотлари ва фуқаролари билан баравар процессуал ҳуқуқлардан фойдаланадилар ва процессуал мажбуриятларни бажарадилар.

Судларида Ўзбекистон Республикаси ташкилотлари ва фуқароларининг процессуал ҳуқуқларига нисбатан махсус чеклашларга йўл қўйилаётган давлатларнинг шахсларига нисбатан жавоб тариқасида Ўзбекистон Республикаси ҳукумати чеклашлар белгилаши мумкин.

Чет эллик шахслар иштирокидаги суд ишларини юритиш ХПКга мувофиқ амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикасининг хўжалик судлари чет эллик шахслар иштирокидаги ишларни, башарти жавобгар ташкилот Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган, фуқаро эса шу ҳудудда яшаш жойига эга бўлса, кўради.

Ўзбекистон Республикасининг хўжалик судлари чет эллик шахслар иштирокидаги ишларни қуйидаги ҳолатларда ҳам кўришга:

1) чет эллик шахснинг филиали ёки ваколатхонаси Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган бўлса;

2) жавобгар Ўзбекистон Республикаси ҳудудида мол-мулкка эга бўлса;
3) даъво Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ижро этилиши лозим бўлган ёки ижро этилган шартномадан келиб чиқса;

4) мол-мулкка етказилган зиённи қоплаш тўғрисидаги иш бўйича зиённи қоплаш тўғрисидаги талабни қўйишга асос бўлиб хизмат қилган ҳаракат ёки бошқа ҳолат Ўзбекистон Республикаси ҳудудида содир этилган бўлса;

5) даъво Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги асоссиз бойишдан келиб чиқса;

6) шарт, қадр-қиммат ва ишчанлик обрўсини ҳимоя қилиш тўғрисидаги иш бўйича даъвогар Ўзбекистон Республикасида турган бўлса;

7) бу ҳақда Ўзбекистон Республикаси ташкилоти ёки фуқароси билан чет эллик шахс ўртасида келишув мавжуд бўлса ҳаққиндир.

Биноларга, иншоотларга, ер участкаларига нисбатан мулк ҳуқуқини тан олиш, бинолар, иншоотлар, ер участкаларини ўзганинг қонуниез эгаллигидан талаб қилиб олиш, мулкдорнинг ёки қонуний эгалик қилувчининг ҳуқуқлари бузилишини бартараф этиш билан боғлиқ ишлар, башарти эгалик қилишдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаса, бино, иншоот, ер участкаси жойлашган ерда кўрилади.

Йўловчи, багаж ва юк ташиш шартномасидан келиб чиқадиган ташувчиларга даъвогар бўйича ишлар, шу жумладан ташувчи жавобгарлардан бири бўлганда ҳам, транспорт ташкилотининг органи жойлашган ерда кўрилади.

Ҳўжалик суди томонидан ушбу моддада назарда тутилган қоидаларга риоя қилган ҳолда кўриш учун қабул қилинган иш, гарчи иш юритиш давомида ишда иштирок этувчи шахсларнинг турган жойи ўзгариши ёки бошқа ҳолатлар туфайли бошқа давлат судининг сулуовига ўтса-да, мазмунан ҳал қилинаверади.

Ҳўжалик судида чет давлатга нисбатан даъво тақдим этишга, уни учинчи шахс сифатида ишда иштирок этишга жалб қилишга, чет давлатга қарашли бўлган ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудида турган мол-мулкни хатлаш ва унга нисбатан даъвони таъминлаш бўйича бошқа чораларни қўллашга, ҳўжалик судининг ҳал қилув қарорини мажбурий ижро этиш тартибида ундирувни шу мол-мулкка қаратишга, агар Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида ёки халқаро шартномаларида бошқача тартиб назарда тутилмаган бўлса, тегишли давлатнинг ваколатли органлари розилиги билангина йўл қўйилади.

Халқаро ташкилотларнинг суд имунитети Ўзбекистон Республикасининг қонуллари ва халқаро шартномалари билан белгиланади.

Агар чет давлатнинг ваколатли суди Ўзбекистон Республикаси ҳўжалик судида даъво тақдим этилганча ишни кўришга қабул қилиб, айни бир шахслар ўртасида, айни бир предмет тўғрисида ва айни бир асослар бўйича низо юзасидан ишни кўрган ёки шу иш бўйича қонуний кучга кирган ҳал қилув қарорин қабул қилган бўлса, ҳўжалик суди даъвони кўрмасдан қолдиради ёки иш юритишни тўтатади. Агар чет давлатнинг суди томонидан қабул қилинадиган ёки қабул қилинган ҳал қилув қарори Ўзбекистон Республикаси ҳудудида тан олиниши ёки ижро этилиши мумкин

бўлмаса ёхуд тегишли иш Ўзбекистон Республикаси хўжалик судининг мутлак ваколатида бўлса, шундай оқибатлар келиб чиқмайди.

Хўжалик суди айрим процессуал ҳаракатларни бажариш тўғрисида чет давлатлар судлари томонидан Ўзбекистон Республикасининг қонунлари ёки халқаро шартномаларида белгиланган тартибда ўзига берилган топшириқларни (чакирув қоғозларини ва бошқа ҳужжатларни топшириш, ёзма далиллар олиш, экспертиза ўтказиш, жойни кўздан кечириш ва бошқаларни) ижро этади.

Топшириқ куйидаги ҳолларда ижро этилмайди:

1) топшириқни ижро этиш Ўзбекистон Республикаси суверенитетига зид бўлса ёки унинг хавфсизлигига таҳдид солса;

2) топшириқни ижро этиш хўжалик судининг ваколатига кирмаса.

Хўжалик суди томонидан айрим процессуал ҳаракатларни бажариш тўғрисидаги топшириқларни ижро этиш, агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларида бошқача тартиб белгиланган бўлмаса, ХПКда белгиланган тартибда амалга оширилади.

Хўжалик судлари чет давлатларнинг судларига айрим процессуал ҳаракатларни бажариш тўғрисидаги топшириқлар билан белгиланган тартибда муурожаат қилиши мумкин.

Адабиётлар рўйхати

1. Абдусаломов М. Ўзбекистон Республикаси ҳўжалик судлари. Хўжайственныи суды Республики Узбекистан. Топкент: "Шарк". 1998.
2. Азимов М. Задачи производства по пересмотру решений хозяйственных судов. «Хўжалик ва ҳукук», 11-сон. 2004.
3. Азимов М. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий ҳукукий базаси тўғрисидаги қонуни суд амалиётида кўлланишининг айрим масалалари. «Хўжалик ва ҳукук», 8-сон. 2004.
4. Анортоев И. Ҳақамлик ҳамда тижорат судларини ташкил этишининг аҳамияти. «Хўжалик ва ҳукук», 2-сон. 2004.
5. Анортоев И. Ердан фойдаланиш билан боғлиқ низоларнинг хўжалик судларида ҳал қилиниши. «Хўжалик ва ҳукук», 8-сон. 2004.
6. Анохин В.С. Защита прав предпринимателей в арбитражном суде. Воронеж, 1994.
7. Арбитражный процесс. Под ред. М.К.Треушников. М., 1995.
8. Ахмонов Н. Табиий ресурслардан фойдаланиш билан боғлиқ низоларни судда кўришининг айрим хўсусиятлари. «Хўжалик ва ҳукук», 2-сон. 2004.
9. Аҳмедова Г. Даъво қайта кўрилиши. «Хўжалик ва ҳукук», 9-сон. 2004.
10. Аҳоли билан пул ҳисоб-китобини амалга ошириш чоғида назорат касса апаратини мажбурий кўллашга оид қонунчиликни кўллаш билан боғлиқ низолар бўйича суд амалиёти умумлашмаси. «Хўжалик ва ҳукук», 6-сон. 2004.
11. Боймаков Б, Нам Г. Обобщение судебной практики по пересмотру судебных актов апелляционной инстанцией хозяйственного суда. «Хўжайство и право». № 2. 2004.
12. Ем З. О задачах хозяйственных судов при защите прав и интересов предпринимателей. «Хўжайство и право». № 2. 2002.
13. Жуманазаров И. Шартнома мажбуриятларини бузганлик учун мансабдор шахсларнинг жавобгарлиги. «Хўжалик ва ҳукук», 11-сон. 2004.
14. Жўраев М. Кафолатсиз кафиллик. «Хўжалик ва ҳукук», 9-сон. 2004.
15. Игамов Г. Фуқаролик ҳукуқи бўйича даъво муддати. «Хўжалик ва ҳукук», 11-сон, 2004.
16. Ибратова Ф. Даъво муддатини кўллашга доир айрим масалалар хўсусида. «Хўжалик ва ҳукук», 9-сон 2004.
17. Клеандров М.И. Арбитражный процесс. Тюмень, 1996.
18. Комментарий к Арбитражному процессуальному кодексу РФ. М. 1995.
19. Куваева Г. Понятие и виды доказательств. «Хўжалик ва ҳукук», 10-сон. 2004.
20. Куваева Г. Доказательства в хозяйственном судопроизводстве. «Хўжайство и право». №2. 2004.
21. Нам Г., Юлдашев Б. Судебная практика по рассмотрению хозяйственных споров, возникающий из договоров поставки. «Хўжайство и право». №7. 2004.

22. Насуллев М. Шартнома тузишдан мақсад нима? «Хўжалик ва ҳуқук», 9-сон. 2004.
23. Насуллаев М. Тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқи ҳимоя қилинмоқда. «Хўжалик ва ҳуқук», 5-сон. 2004.
24. Насуллаев М. Айрим туркумдаги хўжалик ишларининг судда кўриб чиқилиши. Т. 2005. Амалий қўлланма.
25. Насуллаев М. Жазо чоралари суд орқали Т. 2005. 48-сон. «Солиқлар ва божхона хабарлари»
26. Насуллаев М., Қаландарова М. Банкротлик жараёнида келишув битими. Т. Ўзбекистон Республикаси Олий ҳужалик суди Ахборотномаси. 8-сон. 2006.
27. Насуллаев М. Қаландарова М. Шартноманинг моҳияти ҳамда аҳамияти масалалари. Т.: «Фалсафа ва ҳуқук». 5-сон. 2006.
28. Насуллаев М. Тааллуқлилиқ масаласи, уни тартибга солишнинг ҳуқуқий асоси. Т.: «Ҳуқук ва буря». 8-9-сон. 2006.
29. Отахонов Ф. Проблемы правового обеспечения дехканский и фермерский хозяйств. «Хозяйство и право». Т. №2. 2002.
30. Отахонов Ф. Хозяйственное процессуальное право Республики Узбекистан Т. 2002. Учебное пособие.
31. Рахимжанова М. Дело о выселении. «Хозяйство и право». №4. 2004.
32. Рахимов А. Тўлов интизоми ва жавобгарлик. «Хўжалик ва ҳуқук», 6-сон. 2004.
33. Рўзиназаров Ш. Суд қарори тушунчаси ва моҳияти. «Хўжалик ва ҳуқук», 10-сон, 2004.
34. Рўзиназаров Ш. Молиявий санкция: асосий мақсад жазолаш эмас. Ёки уларни қўллашга онд қонун ҳужжатларини эркинлаштиришнинг назарий ва амалий масалалари. «Солиқ ва божхона хабарлари», 2006. 5 сентябр.
35. Рўзиев Р. Транспорт воситасини ижарага бериш шартномасининг тушунчаси ва мазмуни. «Хўжалик ва ҳуқук», 6-сон. 2004 й.
36. Рўзиев Р. Мулк ижараси шартномаси. Ўқув қўлланма. Т., 2005.
37. Султонов Ш. Хўжалик жараёнида даъвогар. «Хўжалик ва ҳуқук», 2-сон. 2002.
38. Таджиев И., Мақсудов А. Заключение эксперта, как доказательство по делу. «Хозяйство и право». №4. 2004.
39. Шораҳметов Ш. Ўзбекистон Республикаси хўжалик процессуал ҳуқуқи. Т. 2001. Дарслик.
40. Эгамбердиев Э. Даъво ва унинг турлари. «Хўжалик ва ҳуқук», 9-сон. 2004.
41. Ўзбекистон Республикаси Кодекслари. Т.: "Адолат" 2006.
42. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2004-2006 йилларда фермер хўжалиқларини ривожлантириш концепцияси тўғрисидаги Фармони. «Хўжалик ва ҳуқук», 12-сон. 2004.
43. Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик суди Раёсатининг Ҳуқуқий хизмат кўрсатиш билан боғлиқ низоларни кўришда Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисидаги ахборот хати. «Хўжалик ва ҳуқук». 2-сон. 2004.

44. Ўзбекистон Республикасининг хўжалик ширкатлари тўғрисидаги қонуни. «Хўжалик ва ҳуқуқ», 4-сон. 2004.
45. Ўзбекистон Республикасининг суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисидаги қонуни. «Хўжалик ва ҳуқуқ», 2-сон. 2002.
46. Ўринов Ф. Ҳакамлик суди: унинг моҳияти ва хусусиятлари. «Хўжалик ва ҳуқуқ», 9-сон. 2004.
47. Қарши даъво тақдим этиш билан боғлиқ бўлган низоларни хўжалик судларида кўриш амалиёти тўғрисида умумлашма. «Хўжалик ва ҳуқуқ», 8-сон 2004.

МУНДАРИЖА

I бўлим. Хўжалик процессуал ҳуқуқнинг предмети ва вазифалари

1-мавзу: Ўзбекистон Республикаси хўжалик судлари, уларнинг вазифалари ва истиқболлари.....	3
2-мавзу: Хўжалик процессуал ҳуқуқнинг предмети ва тизими.....	5
3-мавзу: Хўжалик процессуал ҳуқуқнинг тамойиллари.....	5
4-мавзу: Хўжалик ишларининг тааллуқлиги ва судловлиги.....	8
5-мавзу: Хўжалик процесси иштирокчилари.....	11
6-мавзу: Хўжалик судида ишотлаш ва далиллар.....	15
7-мавзу: Суд ҳаражатлари ва жарималар.....	20
8-мавзу: Процессуал муддатлар.....	22

II бўлим. Бариянчи вистаяция хўжалик судида иш юритиш

9-мавзу: Хўжалик судида иш қўзғатиш.....	23
10-мавзу: Хўжалик судларида ишни судда кўришга тайёрлаш.....	26
11-мавзу: Хўжалик судида низоларни ҳал этиш.....	27
12-мавзу: Хўжалик судининг ҳужжатлари.....	30
13-мавзу: Алоҳида тоифадаги ишлар бўйича иш юритиш хусусиятлари..	34

III бўлим. Ҳал қилув қарорларини қайта кўриш бўйича иш юритиш

14-мавзу: Апелляция инстанциясида иш юритиш.....	34
15-мавзу: Кассация инстанциясида иш юритиш.....	38
16-мавзу: Назорат тартибида иш юритиш.....	43
17-мавзу: Хўжалик судининг қонуний кучга кирган ҳужжатларини янги очилган ҳолатлари бўйича қайта кўриш.....	45

IV бўлим. Суд ҳужжатларини ижро этиш

18-мавзу: Суд ҳужжатларини ижро этиш.....	47
19-мавзу: Хорижий ташкилотлар, халқаро ташкилотлар ва тадбиркорлик фаолиятини амалга ошираётган чет эллик фуқаролар, фуқаролиги бўлмаган шахслар иштирокида ишларни кўриш.....	49
Адабиётлар рўйхати.....	52

Мубин НАСУЛЛАЕВ

Хўжалик процессуал ҳуқуқи

Ҳуқуқий нашр

Муҳаррир: Н.Бекмуродов

Мусахҳиҳ: М.Сайдуллаева

Компьютерда саҳифаловчи: Ш.Ақбаров

Ушбу рисола Фалсафа ва ҳуқуқ институти нашриёт бўлимида нашрга чоп этиш учун тайёрланди

Боснишга руҳсат этилди: 21.05.2007.

Бичими 84/108_{1/32}. Шартли босма табоғи: 3,5.

Адади 100 нусха. Буюртма № 56.

**Фалсафа ва ҳуқуқ институти ризографида чоп этилди.
Манзил: 700170, Тошкент шаҳар, И. Мўминоев кўчаси, 9-уй.**

www.ziyouz.com kutubxonasi